

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Första kammaren.

Nr 8.

Tisdagen den 2 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 55, angående viss kreditgivning till Finland;

nr 66, med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m.;

nr 67, angående ersättning till G. W. Johansson i anledning av sjukdom ådragen under militärtjänstgöring; samt

nr 70, angående inrättande av en försvarets bostadsanskaffningsnämnd.

Justerades protokollen för den 23, 24 och 27 nästlidne februari.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 43, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen å kapitalbudgeten under statens affärsverksfonder gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 i avseende å postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk.

Föredrogos och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 56, angående temporär utsträckning av rätten för fiskefartyg att intaga gods från provianteringsfrilager i vissa städer; och

nr 57, angående utsträckning i vissa fall av i 8 § 1 mom. tulltaxeförordningen stadgade tidsfrister för åtnjutande av tullfrihet.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 58, angående uppförande av vissa byggnader å Ladugårdsgärde i Stockholm; och

nr 59, angående anskaffning av vissa radiostationer.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 60, angående delaktighet i statens pensionsanstalt för läkare vid fristående centraldispensärer;

nr 61, angående delaktighet i statens pensionsanstalt för vissa icke-ordinarie lärare vid statsunderstödda handelsgymnasier; och

nr 62, angående rätt till tjänstårsberäkning i pensionshänseende i vissa fall för befattningshavare hos skogsvårdsstyrelse.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 63, angående anslag till telefonstationsbyggnad i Trollhättan; nr 64, angående om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset i Boden; samt nr 65, angående anslag till statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö och statens alkoholistanstalt därstädes.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 68, angående fortsatt giltighet av gällande skattegruppering m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 69, angående återbetalning av vissa pensionsavgifter till f. d. länsjägmästaren C. O. F. Stenborg och länsskogvaktaren A. Johansson Rova.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 72, angående viss ökning av malmbrytningen i Luossavaara gruvfält; och nr 73, angående anslag till statens intressekontor, m. m.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 3 och 32—34, bankoutskottets utlåtanden nr 4—8, första lagutskottets utlåtanden nr 10—13, andra lagutskottets utlåtanden nr 2—8 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 4 och 5.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 55, 66, 67 och 70.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 203, av herr *Anderson, Axel Ivar*, och herr *Nordenson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av Malmö—Simrishamns m. fl. järnvägar; och

nr 204, av herr *Granath*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.10 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 3 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 71, med förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1943/44 m. m.

Sedan revisionssekreteraren J. A. E. Nordenfalk, som den 7 november 1941 utsetts till ställföreträdare för riksdagens militieombudsman, erhållit begärt entledigande från detta förtroendeuppdrag, företogs val av tjugufyra valmän för att utse ställföreträdare för militieombudsmannen. Därvid avlämnades 81 godkända valsedlar, alla med partibeteckningen »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Anderberg,
» Andersson, Elon,
» Björkman,
» Boman,
» Branting,
» Elmgren,
» Eskhult,
» Granath,
» Gustavson,
» Herlitz,
» Holstenson,
friherre Lagerfelt,
herr Linder,
» Mannerskantz,
» Petersson, Knut,
» Sandegård,
» Schlyter,
» Siljeström,
» Strand,
» Tjällgren,
» Undén,
» Wagnsson,
» Wistrand,
» Åkerberg.

Dessa personer hade alltså utsetts till valmän.

Anställdes val av sex suppleanter för de valmän, som av kammaren fått i uppdrag att utse riksdagens militieombudsmans ställföreträdare. Därvid avlämnades 57 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Andersson, Gunnar,
» Andersson, Verner,
» Elowsson, Nils,
» Krügel,
» Sylwan,
» Äqvist.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 55, angående viss kreditgivning till Finland.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 66, med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 67, angående ersättning till G. W. Johansson i anledning av sjukdom ådragen under militärtjänstgöring.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 70, angående inrättande av en försvarets bostadsanskaffningsnämnd.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 203, av herr *Anderson, Axel Ivar*, och herr *Nordenson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av Malmö—Simrishamns m. fl. järnvägar; och

nr 204, av herr *Granath*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1943/44 under riksstatens tredje huvudtitel, avseende anslagen inom utrikesdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—14.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 15.

Lades till handlingarna.

Punkterna 16—18.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 19 och 20.

Lades till handlingarna.

Punkten 21.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor för budgetåret 1943/44 anvisa ett anslag av 12,000 kronor.

Vidare hade i en inom första kammaren av herr *J. Nilsson* i Malmö väckt motion (I: 73) hemställts, att riksdagen måtte till freds- och utrikespolitisk upplysning för budgetåret 1943/44 anvisa ett anslag av 25,000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen I: 73, till Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor för budgetåret 1943/44 anvisa ett anslag av 12,000 kronor.

Reservation hade anmälts av herrar *Joh. Nilsson* i Malmö, *Karl Andersson* och *Lindberg* i Umeå, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen I: 73.

Herr **Nilsson, Johan**, i Malmö: Herr talman! I denna punkt har jag tillåtit mig att jämte ett par andra ledamöter av statsutskottet anteckna en reservation, vari vi yrka bifall till en av mig väckt motion om höjning av anslaget till 25,000 kronor. Till och med budgetåret 1938/39 utgick detta anslag, som då endast avsåg fredsupplysning, med 30,000 kronor. För budgetåret 1939/40 nedsattes emellertid anslaget med 15,000 kronor, alltså halva beloppet, samt för budgetåret 1940/41 med ytterligare 5,000 kronor. Då kristiden utgjorde motiveringen härför, skedde den första nedsättningen utan någon större invändning, men vid den senare nedsättningen yrkade jag med instämmande av flera av kammarens ledamöter avslag under framhållande av att man till ett kommande år borde gå tillbaka till det ursprungliga beloppet. Efter en motion i följ beslöts riksdagen emellertid att öka anslagsbeloppet med 2,000 kronor, ett alltför ringa belopp, om man tar i betraktande att anslagsramen samtidigt vidgades dithän att även kostnaderna för utrikespolitisk upplysning skulle bestridas med medel från detta anslag. Då anslaget år 1939 på 30,000 kronor uteslutande avsåg fredsupplysning, hade det i följ varit så mycket mera berättigat att höja anslaget till sitt förra belopp som anslaget även skulle anlitas för kostnaderna för utrikespolitisk upplysning. När jag nu bland annat med hänsyn till den i följ beslutade vidgade användningen av anslaget i min motion hemställt, att anslaget i fråga måtte höjas till 25,000 kronor, har emellertid utskottet av ekonomiska skäl icke ansett sig kunna gå med på det, vilket i sin ordning givit anledning till den vid punkten fogade reservationen.

Då jag i följ uttalade farhågor för att den då föreslagna ändringen av fredsanslagets karaktär, varigenom det skulle komma att gälla även utrikespolitisk upplysning, ännu mera skulle försvaga fredsorganisationernas arbete, fattades detta tydligtvis på sina håll som om jag vore motståndare till utrikespolitisk upplysning överhuvud. Dock måste jag tillägga, att missuppfattningen tycktes vara större utom riksdagen än inom densamma. En göteborgstidning, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, stötade samma dag som debatten pågick med ett telegram, vars rubrik omtalade, att det väckt en oerhörd sensation, att en riksdagsman ansett utrikespolitisk upplysning onödig. Och nästa dag fann ledarskribenten näring av samma tema i inledningen till en längre artikel, där justitie- och utrikesministrarnas »landsskadliga verksamhet» påtalades. Att en sådan verksamhet kunde tolereras berodde i hög grad på sådana riksdagsmän som jag, som enligt skribentens mening ansåg utrikespolitisk upplysning onödig. Inom parentes kan jag nämna att jag en tid senare förelade min ärade vän

*Anslag till
upplysnings-
arbete rörande
mellanfolkligt
samarbete
m. m.*

Anslag till upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete m. m.
(Forts.)

på Göteborgsbanken protokollet från debatten och föreslog honom, att han kunde arrangera en pristävlan såsom vissa tidningar ibland göra och utlova ett mycket högt pris utan risk att få betala det till den som kunde upptäcka vad som givit anledning till telegrammet.

En annan tidning, Nordens frihet, som särskilt gjorde sig gällande i brevlådorna under sin första utgivningstid, hade upptäckt, att mina ord i debatten utgjort ett pinsamt intermezzo åtminstone på pressläktaren.

För att man inte i dag skall bli ledsen på nytt vare sig i salen eller på läktaren, vill jag emellertid säga, att i anförandet i fjol fanns ingenting av det som man påstod i dessa tidningsartiklar. Jag reste hem efter debatten, och när jag återkom var protokollet tryckt. Där stod att jag ansåg, att utrikespolitiska institutet också hade en uppgift att fylla och att jag inte motsatte mig anslag till detta institut men att detta icke fick ske på fredsanslagets bekostnad.

Herr talman! Det är inte min mening att tvista med kamraterna i kammaren eller kollegerna på läktaren om vad jag yttrade i fjol. Det gällde ju inte då att närmare gå in på frågor på det utrikespolitiska området. Då jag emellertid det oaktat vidrör ämnet, skulle jag endast vilja tillägga, att fredsupplysningen icke skulle vara fullständig, om inte samtidigt de utrikespolitiska frågorna klarlades. Detsamma är förhållandet med de utrikespolitiska frågorna: Den som sprider upplysning om dessa men samtidigt är motståndare till fredsupplysningen ger en missvisande, ensidig bild av de utrikespolitiska förhållandena. En sådan talare kan invända, att det inte finns någon fredsorganisation, som enligt hans mening på ett tillfredsställande sätt kan sprida fredsupplysning, men detta berättigar honom inte alls att vara motståndare till fredsupplysning. Han kan i så fall medverka till startandet av andra, enligt hans mening härför mera lämpade organisationer.

Om fredsorganisationernas lämplighet diskuterade vi ganska ingående här i riksdagen för 20—25 år sedan. Vissa fredsorganisationer gävo nämligen då sin verksamhet en inriktning, som verkade stötande. De satte likhetstecken mellan fredsupplysning och försvarsvägran. Ett litet land skulle inte ha något försvar. Vi som inte kunde dela denna uppfattning utan ansågo, att man inte kunde undvara ett försvar så länge andra stater hade ett försvar, hävdade denna mening gentemot dessa fredsorganisationer. Vi ville delta i fredsarbetet men ville samtidigt ha ett försvar, som kunde uppehålla beredskap och utgöra en vakt kring våra kuster.

Det saknades för övrigt länge sakligt och vederhäftigt material för fredsupplysningen. 1929 startades så informationsbyrån för mellanfolkligt samarbete för fred. Dess tillkomst motiverades med behovet av en studie- och upplysningscentral för de i fredens intresse arbetande krafterna i Sverige. Dess uppgift blev också att samla och i fredsfrämjande syfte sakligt bearbeta studiematerial av vikt rörande frågor om krig och fred samt att ställa sitt arbetsresultat i fredsverksamhetens tjänst. Denna sin uppgift söker också nämnda byrå fylla genom att utgeva tidskriften *Mellanfolkligt Samarbete*, genom skrifter behandlande fredsfrågan och därmed sammanhängande problem, genom pressmeddelanden, vari ges en saklig och objektiv upplysning om den internationella utvecklingen, genom sitt bibliotek, som anlitas bland annat av studerande, forskare och tidningsmän, genom sin konsultationsverksamhet, i vilken ges upplysningar i hit hörande frågor, genom kurs- och föreläsungsverksamhet, genom studiematerial och studieplaner, som utarbetats och som användas särskilt inom folkrörelserna, samt genom att bistå organisationer, som arbeta i samma syfte. Genom dess medverkan har också, herr talman, flera andra organisationer kommit till stånd, bland andra utrikespolitiska institutet, förut kommittén för utrikespoli-

Anslag till upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete m. m.
(Forts.)

tisk upplysning. Så långt det är möjligt upprätthåller byrån förbindelser med upplysningscentra i andra länder även under denna svåra tid.

Genom den minskning från 30,000 kronor till 10,000 kronor, herr talman, som fredsanslaget under kristiden undergått, har denna fredsorganisation haft svårt att uppehålla den omfattande verksamhet, som bedrevs före minskningen av anslaget. Detta måste anses vara ett fel och en försummelse från statsmakternas sida, ty denna och andra fredsorganisationer borde tvärtom stå starka och väl beredda att fortsätta fredsarbetet, när friheten en gång på nytt har segrat i världen. Nu kan man ju invända såsom så ofta förr i dessa debatter, att vårt folk är så fredligt sinnat, att särskild fredsupplysning är obehövlig. Men vårt folk är inte det enda avgörande när det gäller krig och fred. Det bör i stället vara en plikt för oss, ett av tradition fredligt folk, att söka förbindelse med andra såväl små som stora folk och försöka förmå dem att göra fredens idéer till sina. För närvarande möta vi en hel värld, som säger sig kämpa för freden, diktatorerna enligt sina egna uppgifter lika energiskt som ledarna för demokratierna. Men katastrofen har kommit. Det blir därför fredligt sinnade människors uppgift, att samlade i starka organisationer av fredlig karaktär, förhindra att katastrofen i framtiden på nytt bryter lös. Därför är det så viktigt, att fredsorganisationerna icke raderas under krigstiden. I stället bör man lämna dem det ekonomiska stöd, utan vilket de icke kunna uppehålla sin verksamhet.

När vi nu, herr talman, i statsutskottet icke kunna ena oss om att höja anslaget för freds- och utrikespolitisk upplysning, varom jag motionerat, antar jag att kammaren icke kommer till annat resultat. Man tar ju alltid hänsyn till den prövande myndigheten, och har den nu ansett att ekonomin hindrar ett bifall till motionen, är det givet, att kamrarna gärna följa den förberedande myndigheten. Jag tillåter mig ändå — även om jag ej tänker begära votering — att yrka bifall till reservationen, och jag gör det under den bestämda förhoppningen, att riksdagen till ett kommande år i ord och gärning bättre skall slå vakt om fredens idéer än vad som hittills skett under de gångna krigsåren.

I detta anförande instämde herrar *Wiklund, Oscar Olsson, Emil Petersson, Leander, Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Bäcklund, Brandt, Näsström, Bäckström, Karl August Johansson* och *Forslund*.

Herr **Lindström**: Herr talman! Den föregående ärade talaren måste få den elogen, att han är värd beundran för den ihärdiga kamp, som han under många år har fört här i riksdagen för fredsupplysningen. Det är ju stora ting — det gäller ingenting mindre än att bereda människorna för freden och dess värv. Statsutskottet har icke på något sätt förbisett vikten av detta arbete. Det visade sig i fjol, då utskottet tillstyrkte en ökning av anslaget utöver vad Kungl. Maj:t hade föreslagit. Statsutskottet är också villigt att ge erkännande särskilt åt den upplysningsverksamhet, som vissa organisationer, som få del av detta anslag, bedriva i utrikespolitiska frågor. En tidningsman, som får mycket trycksaker att gå igenom, vill särskilt använda tillfället för att stryka under värdet av det arbete som utrikespolitiska institutet utför. Särskilt gäller detta institutets skrifter och det övriga material, som institutet mot betalning ställer till förfogande för dem som kontinuerligt vilja följa den utrikespolitiska utvecklingen. Det är alltså inte något undervärderande av denna verksamhet, som har förmått statsutskottet att stanna vid Kungl. Maj:ts förslag i den här punkten.

Anslag till upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete m. m.
(Forts.)

Den föregående ärade talaren berörde i sitt anförande de gamla fejderna omkring den här frågan och påminde om att det fanns misstro mot tidigare s. k. fredsupplysning och fredspropaganda. Det har blivit mycket bättre i det avseendet nu, men då jag lyssnade till den ärade talarens anförande kunde jag ändå inte undgå att märka, att det fanns en liten fläkt från de gamla tidernas fredspropaganda i hans anförande. Han var inne på den, jag måste säga mycket utopiska tanken, att det skulle vara möjligt för oss just nu att genom ökat anslag till fredsupplysningen påverka utvecklingen ute i världen. Jag understryker, herr talman, än en gång, att detta är en utopi. Om fredsarbetet skall bygga på sådana utopier, tror jag att det inte kommer att få den fasta grund, som det behöver för att kunna ge verkliga bidrag till uppbyggandet av världens fred.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag i denna punkt.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Vad herr Lindströms anförande beträffar väntade jag mig att någon annan representant för utskottsmajoriteten skulle motivera dess ståndpunkt. I utskottet gick man inte så långt som herr Lindström gjorde; han var inte heller närvarande vid frågans behandling där. Ordföranden på avdelningen motiverade majoritetens ståndpunkt med att det var ekonomiska hänsyn som hindrade utskottet från att tillstyrka motionen, även om man i princip gillade den. Jag tror inte det är för mycket sagt om jag omtalar vissa föredragningar i statsutskottet, som visat att man på en hel del punkter å fjärde huvudtiteln mycket väl skulle kunna göra besparingar å betydande summor och många gånger det lilla belopp som begärts till höjning av anslaget till freds- och utrikespolitiskt upplysningsarbete, nämligen 13,000 kronor. Det skulle kunnat ske utan förfång för försvaret, men det har liksom blivit en bekvämlighetssak att säga nej till anslag för fredsupplysning. Det förefaller mig vara rimligt att ge en allmosa till fredsupplysningen, när vi äro inne på den åttonde miljarden i anslag till försvaret. Detta skulle säkerligen kunna ske utan alltför stora samvetsbetänkligheter, om blott den goda viljan fanns.

Herr Lindström säger att det är en utopi att en liten stat kan påverka större stater. Den uppfattningen kan jag inte godtaga. En stat som den svenska, som har levt i fred i över hundra år, bör ha både rätt och skyldighet att söka påverka andra nationer, även om de äro större. Det gäller att påverka icke allenast regeringar och parlament, utan framför allt folken genom fredsorganisationerna. Det blir icke fred i världen, förrän folken själva ha tagit fredens sak i egna händer, och dithän menar jag man bör söka komma med hjälp av freds- och andra organisationer. Jag har icke sagt som herr Lindström påstod, att denna påverkan på andra folk skulle ske just nu, när stormen brutit lös, utan i framtiden när friheten inte längre är fångslad. Men det är enligt min mening klokt att genom fredsorganisationerna stå beredda härtill när kriget en gång tar slut. Men då måste fredsorganisationernas arbete upprätthållas även under krig. Därmed faller sålunda herr Lindströms tal om utopi.

Länge ansåg emellertid jag — och det anser jag fortfarande — att det parti jag tillhör är den allra bästa fredsorganisationen, men då det finns en hel del andra folkgrupper som också böra vinnas för fredsarbetet och freden, kom jag, efter de debatter som på sin tid fördes om denna fråga här i kammaren, slutligen till den uppfattningen att statsmakterna på denna punkt i tredje huvudtiteln borde anvisa ett anslag som gjorde det möjligt även för de speciella fredsorganisationerna att bedriva sitt upplysningsarbete. I början av min

Anslag till upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete m. m.
(Forts.)

riksdagstid var det fullkomligt upprorsstämning i kamrarna när fredsanslaget diskuterades, ehuru det på den tiden inte gällde mer än ett eller ett par tusen kronor. Man stred med förbluffande häftighet om dessa 2,000 kronor, och de fredsorganisationer som då funnos blevo utsatta för mycket skarp kritik. Herr Lindström ger mig rätt i att andra organisationer nu ha tillkommit. Detta tycker jag borde mjuka upp motståndet och öka villigheten att anslå medel även till detta ändamål. Jag anser att det saknas något i vårt politiska arbete, om vi inte stödjade det fredsarbete som dessa organisationer utföra.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 22—24.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 25.

Lades till handlingarna.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till nybyggnader för sjökrigsskolan, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet. *Ang. fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet.*

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 3, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

dels förklara, att den av Kungl. Maj:t den 30 juni 1942 med stöd av riksdagens beslut angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1942/43 fastställda förskottsstaten skulle tillsvida äga fortsatt giltighet med den ändringen, att under driftbudgeten, femte huvudtiteln, upptoges ett nytt anslag till Åtgärder för reglering av arbetsmarknaden av 40,000,000 kronor,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i den utsträckning, som erfordrades för upprätthållande i avsedd omfattning av den personella beredskapen inom försvarsväsendet, överskrida de å nämnda stat under fjärde huvudtiteln uppförda anslagen Ca Arméns löpande utgifter (Da), Cb Marinens löpande utgifter (Ea), Cc Flygvapnets löpande utgifter (Fa) och Ea Övriga utgifter (Gb).

Med förmälan att utskottet komme att senare avgiva utlåtande beträffande Kungl. Maj:ts förslag om uppförande å förskottsstaten för innevarande budgetår av ett nytt anslag å 40,000,000 kronor till åtgärder för reglering av arbetsmarknaden, hade utskottet i det nu föreliggande utlåtandet hemställt, att riksdagen måtte

Ang. fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet. (Forts.)

a) förklara, att den av Kungl. Maj:t den 30 juni 1942 med stöd av riksdagens beslut angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1942/43 fastställda förskottsstaten skulle tillsvidare äga fortsatt giltighet,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i den utsträckning, som erfordrades för upprätthållande i avsedd omfattning av den personella beredskapen inom försvarsväsendet, överskrida de å nämnda stat under fjärde huvudtiteln uppförda anslagen Ca Arméns löpande utgifter (Da), Cb Marinens löpande utgifter (Ea), Cc Flygvapnets löpande utgifter (Fa) och Ea Övriga utgifter (Gb).

Herr statsrådet **Wigforss**: Jag kan inte underlåta att vid behandlingen av detta utskottsutlåtande yttra några ord om en sak som ur många synpunkter är för regeringen obekvämt.

Kammaren vet ju, att förskottsstaten ger regeringen befogenhet att på egen hand utanordna mycket stora belopp, och det har Kungl. Maj:t också gjort. Under de senaste veckorna har Kungl. Maj:t fått göra det utan att vara därtill grundlagsenligt befogad. För att förskottsstaten skall få lov att tillämpas under riksdagen skall nämligen riksdagen inom trettio dagar från öppnandet ha medgivit Kungl. Maj:t denna rätt. Det har nu icke skett, men det har varit alldeles omöjligt för regeringen att stoppa utbetalningarna till försvarsberedskapen, och jag förmodar att de flesta här i kammaren också anse att det har varit omöjligt.

Under sådana förhållanden hade det varit önskvärt att statsutskottet, då det nu fastställer staten, hade uttalat något ord om att när regeringen på detta sätt har överskridit sina befogenheter, har det skett med riksdagens medgivande. Huruvida en sådan rätt tillkommer riksdagen, vågar jag icke uttala mig om, men det förhållandet att beslutet uteblivit, måste väl förutsättas innebära att statsutskottet anser att man kunnat vänta därmed, utan att det medfört något grundlagsbrott.

Det säges nu ingenting härom i statsutskottets utlåtande, och jag skulle gärna vilja höra, om man icke från utskottets sida tolkar detta tidigare uteblivande av ett beslut så, att man anser att Kungl. Maj:t gjort rätt i att handla så som skett.

Herr **förste vice talmannen**: Herr talman! Efter vad herr statsrådet och chefen för finansdepartementet nu yttrat, finns det ju anledning att säga några ord från utskottets sida.

Herr statsrådet förutsatte i slutet av sitt anförande att statsutskottet ansåge att regeringen hade rätt att, trots att beslut från riksdagens sida inom den föreskrivna tiden icke förelåg, ändå tillämpa förskottsstaten, som om riksdagen hade beslutat ge regeringen den befogenhet som det här är fråga om. Nu vet icke heller jag, om ett sådant tyst medgivande i och för sig kan giva regeringen den önskade fullmakten. Så mycket kan man väl inte inlägga i det fördröjande av frågans avgörande från statsutskottets sida, som man måste medge föreligger, då frågan borde ha blivit underställd riksdagens prövning tidigare. Ett tyst medgivande kan icke gärna formellt ge den önskade fullmakten emot grundlagens bestämmelse, då finansfullmakten utgår efter trettionde dagen från riksdagens sammanträdande. Och liksom herr statsrådet ställde sig frågande till huruvida kamrarna på ett särskilt yrkande ägde rätt att här ge den begärda fullmakten, vågar icke heller jag för min del påstå att ett sådant beslut i och för sig skulle kunna ge regeringen en sådan fullmakt. Vi ha emellertid under de senaste dagarna i utskottet varit medvetna om att regeringen har överskridit sina befogenheter, då pengar utanordnats för det ändamål som anges i förskottsstaten.

Ang. [fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet. (Forts.)

Då riksdagen icke i rätt tid fattat formellt beslut om fullmakten och sådan således icke förelåg, borde väl regeringen egentligen ha sett sig urständsat att på den vägen täcka ifrågavarande utgifter. Det hade strängt taget varit den formellt logiska följden av att beslut icke fattades i rätt tid. Emellertid äro vi nog inom utskottet av den uppfattningen att medlen måst utanordnas och att de använts för ändamål som stå i full överensstämmelse med riksdagens beslut vid fastställandet av beredskapsstaten, och från statsutskottets sida ha vi naturligtvis ingenting att erinra mot vad som skett. Härigenom får ju fullmakten så att säga en retroaktiv verkan. Jag kan inte förstå annat än att om kamrarna nu godkänna det föreliggande utskottsutlåtandet, kan detta beslut anses ha en sådan verkan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Herr statsrådet *Gjöres* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 75, angående lån för ombyggnad av lastautomobiler för bruk med personbilsringar m. m.; och

nr 76, angående anslag till uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts *Ang. lån till proposition angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/Svenska skif-* 43 till lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. jämte en i ämnet väckt *feroljeaktie-* *bolaget m. m.* motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 25, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 29 januari 1943, föreslagit riksdagen att

dels medgiva, att flottans skifferoljeverk å Kinnekulle finge i huvudsaklig överensstämmelse med de av föredragande statsrådet i sistnämnda statsrådsprotokoll uppdragna riktlinjerna överföras till Svenska skifferoljeaktiebolaget samt att Kungl. Maj:t finge vidtaga i samband därmed erforderliga åtgärder,

dels ock till Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 under kapitalbudgeten: fonden för låneunderstöd anvisa ett reservationsanslag av 25,600,000 kronor.

Vidare hade i en inom andra kammaren av herr *A. Törnkvist* väckt motion (II: 296) hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 25 måtte uttala sig för att, i avvaktan på ytterligare erfarenheter på skifferoljeproduktionens område, Kinnekulleverket förbleve under sin hitillsvarande ledning samt att Kungl. Maj:ts proposition i övrigt måtte bifallas.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 296,

a) medgiva, att flottans skifferoljeverk å Kinnekulle finge i huvudsaklig överensstämmelse med de av föredragande statsrådet i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 29 januari 1943 uppdragna riktlinjerna överföras till Svenska skifferoljeaktiebolaget samt att Kungl. Maj:t finge vidtaga i samband därmed erforderliga åtgärder;

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

b) till Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisa ett reservationsanslag av 25,600,000 kronor.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herrar *Torsten Ström, Sven Larsson, Karl Andersson, Törnkvist* och *Wallentheim*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

a) avslå Kungl. Maj:ts proposition, i vad densamma avsåge överförandet av flottans skifferoljeverk å Kinnekulle till Svenska skifferoljeaktiebolaget;

b) till Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisa ett reservationsanslag av 24,700,000 kronor;

c) till Markförvärv m. m. för flottans skifferoljeverk å Kinnekulle å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 å kapitalbudgeten under fonden för förlag till statsverket anvisa ett reservationsanslag av 900,000 kronor.

Herr **Ström, Torsten**: Herr talman! I den reservation som fogats till utskottsutlåtandet ha reservanterna ganska utförligt motiverat, varför en sammanslagning av ifrågavarande båda företag inte bör komma till stånd. Jag skulle kunna nöja mig med att hänvisa till reservationens innehåll, men jag anser det vara lämpligt att med några ord erinra om vad herr Algot Törnkvist uttalar i den motion som han har väckt i andra kammaren. Där heter det bland annat: »Flottans skifferoljeverk har sedan 1932 drivits av marinförvaltningen, som under de år, som sedan dess förflutit, kunnat förskaffa sig en vidsträckt erfarenhet i fråga om framställning av skifferoljor ur alunskiffer och därmed sammanhängande problem. Under hela denna tid har bergsingenjören Sven V. Bergh förestått verket. Under Berghs ledning hava de teoretiska beräkningar och praktiska experiment bedrivits, som lett fram till att vi, när vi i och med avspärningen i huvudsak blevo avstängda från importen av för försvarsväsendet nödvändiga brännoljor, stodo redo att igångsätta byggandet av oljeverk för storindustriell drift. Det är tack vare Berghs uppfinning, som vi inom landet så snabbt kunde sätta i gång tillverkning av brännoljor ur de egna naturtillgångarna, en uppfinning som även för skifferoljebolagets verksamhet är av vital betydelse.» Så långt motionären.

Till detta vill jag foga att det vore oklokt att nu helt hastigt försvåra för ingenjör Bergh att fortsätta med sina arbeten på att söka tillvarata de olika biprodukterna vid Kinnekulleverket. Det har sagts att det saknas tillräckligt kvalificerad ekonomisk ledning vid Kinnekulleverket och att denna anläggning därför bör uppgå i Svenska skifferoljeaktiebolaget. Jag har mig bekant att driften vid verket har rationaliserats genom vid flera tillfällen företagna tidsstudieundersökningar, utförda av särskilt tillkallade experter. Noggrant genomförd teknisk statistik föres över de olika tillverkningarna. Bokföringen är ordnad enligt fullt modern industriell praxis. En kontoplan har upplagts, som möjliggör att den ekonomiska ställningen noga kan följas inom verkets olika delar.

Frågan om en sammanslagning är enligt min mening för tidigt väckt, och den uppfattningen delas av ett flertal personer. I söndags kunde man i Social-Demokraten läsa uttalanden av några som tillfrågats angående sammanslagningen. Ett av dessa uttalanden hade gjorts av Kooperativa förbundets chef, herr Albin Johansson. Hans svar kan sammanfattas i endast några korta ord, nämligen att det vore bra med en tävlan mellan de båda företagen, ty tävlingsanda skadar aldrig ett företag.

Vidare har Svenska uppfinnareföreningen uttalat sig och i ett utlåtande för-

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

klarar föreningen beträffande en sammanslagning av skifferoljeverken i Kinnekulle och Kvarntorp, att de ekonomiska fördelarna av en koncentration i detta fall vore om inte obetydliga så dock otillräckligt utredda och långt ifrån självklara. Å andra sidan skulle en sammanslagning innebära, att man skulle gå miste om konkurrensens stimulans, vilken i detta fall är desto mera betydelsefull, då vid de båda skifferoljeverken olika system användas, vilkas för- och nackdelar behöva utredas. Styrelsen för Svenska uppfinnareföreningen anser sig icke kunna eller böra taga ställning till de olika metodernas förutvinning av skifferolja fördelar och nackdelar utan vill endast uttala som sin bestämda åsikt, att utvecklingen bäst gynnas genom att låta skifferverket på Kinnekulle tills vidare kvarstå som ett fristående statligt företag. Styrelsen anser vidare, att de försök, som enligt föreliggande uppgifter äro igångsatta vid Kinnekulle för utvinning av ytterligare värdefulla biprodukter ur avgaserna, böra fullföljas av initiativtagaren och uppfinnaren Bergh personligen. Det är nämligen att befara, att därest ingenjör Bergh skulle komma att underordnas en ny styrelse, som icke tidigare följt gången av detta arbete, utvecklingen skulle komma att fördröjas till men för vår folkförsörjning.

Jag skulle kunna fortsätta att citera ytterligare en del uttalanden, men jag skall inte trötta kammaren därmed. För min personliga del anser jag emellertid, att det hade varit lämpligt att skjuta på denna fråga åtminstone något år, intill dess man hunnit slutföra de experiment, som fortfarande pågå på Kinnekulle. Det kan invändas mot detta, att om skifferoljeverket på Kinnekulle uppgår i skifferoljeaktiebolaget i Kvarntorp dessa arbeten kunna fortsätta på samma grunder som hitintills. Jag betvivlar emellertid, att detta blir möjligt, ty det blir inte samma arbetsro för utförande av experimenten på Kinnekulle som det varit då företaget drivits på det sätt som hittills skett. Vidare tror jag, att en del andra intressen kanske i någon mån kunna göra sig gällande. Vi ha i Skaraborgs län en stor och mäktig kalkindustri. Vi ha vidare ett stort företag som förser byggnadsmarknaden med vissa byggnadsmaterial. Det kan tänkas, att från dessa håll komma att göras ansträngningar för att det inte skall bli en stor statlig industri på Kinnekulle. Allt som allt anser jag emellertid, herr talman, att denna fråga om sammanslagning av de båda företagen är för tidigt väckt.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Häri instämde herr *Bäcklund*.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Det är självfallet att när man efter flera års krig gick att överväga frågan om en utvidgning av skifferoljeläggningarna, man var mycket tveksam om huruvida man skulle ge sig in på en så omfattande utbyggnad, som nu är ifrågasatt. Emellertid föranledde de överväganden som gjordes, att man ansåg det icke vara försvarligt att inte företa den utbyggnad som kan inom relativt kort tid ge oljeutvinning. Man kan ju säga, att den skulle ha kommit förr. Utbyggnaden av oljeverken har emellertid skett i en mycket snabb takt, och det var vidare nödvändigt att avvakta en del erfarenheter av de nya utbyggnaderna. På det sättet har det blivit möjligt att redan från början kunna konstruera utbyggnaden på det lämpligaste sättet.

Som vi alla veta, ha våra importmöjligheter blivit ytterst begränsade, och när det gäller import av flytande bränsle äro de för närvarande knappast några alls. I en sådan situation är det ju nödvändigt att söka åstadkomma den inhemska produktion, som överhuvud taget kan vara möjlig. För min del anser jag, att man inte kan stå till svars med att inte göra vad som är möjligt för att i möjligaste mån trygga brännolja-försörjningen. Trots att det naturligtvis

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

med hänsyn till framtida verksamhet är en vanskelig ekonomisk affär, torde man i alla fall vara skyldig att göra den föreslagna utbyggnaden av skifferoljeverken. Det är nödvändigt, emedan man måste se till att täcka behovet av flytande bränsle för den förstärkta flotta, som man med dryga pengar undan för undan får fram. Sedan är det ytterligare en sak som gör det angeläget att öka tillförseln av bränsle, nämligen behovet att tillgodose fiskets behov av olja i största möjliga omfattning. På sistone har det ju blivit möjligt att tillföra även fisket en del skifferolja. Ytterligare kan anföras, att vår fabrikation av svavel vid skifferoljeverken är mycket betydande och att behovet av svavel inom landet för viktig produktion är synnerligen stort. Här sammanfalla således ett flertal intressen, som tala för en utvidgning av skifferoljeindustrin.

Vad beträffar den nu förordade sammanslagningen av de båda företagen för skifferoljeframställning, det äldre Kinnekulleverket och det nybildade Närkeverket, var den redan 1940 föremål för överväganden. För min del ansåg jag då bäst att tills vidare låta Kinnekulle- och Kvarntorpsanläggningarna arbeta var för sig, helst som den stora anläggningen vid Kvarntorp måste snabbyggas, varför ledningen för denna anläggning komme att bli strängt upptagen under byggnadstiden. Samma var förhållandet vid Kinnekulleverket, som tidigare påbörjat en rätt stor utvidgning. De olika anläggningarna voro ju också delvis byggda för oljeutvinning efter olika metoder, och det kunde vara bra att låta verken följa sina egna och i vissa avseenden olika linjer. Detta senare borde ej utesluta samarbete för ernående av bästa möjliga resultat. Det förväntade samarbetet har också ägt rum och varit till stor ömsesidig nytta för båda företagen.

Då det nu föreliggande förslaget om utvidgning av anläggningarna utarbetades, måste givetvis därvid ånyo övervägas huruvida en sammanslagning skulle ske, särskilt som riksdagen två gånger — 1940 och 1941 — givit sin bestämda mening till känna i det avseendet. Likaså har krisrevisionen mycket bestämt förordat ett överförande av det av marinförvaltningen ledda Kinnekulleverket till det statliga bolaget.

Erfarenheterna från tiden under och efter de gjorda utbyggnaderna synas mig ha visat, att det nog var bäst att under byggnads- och starttiden de olika företagen finge arbeta var för sig, men att det i samband med den nu planerade utvidgningen bör verkställas en fullständig samordning genom överförande av Kinnekulleverket till Svenska skifferoljeaktiebolaget.

Samtliga hörda myndigheter ha tillstyrkt sammanslagningen; även marinförvaltningen har gjort detta i princip, ehuru med vissa reservationer. I fråga om de av marinförvaltningen framförda synpunkterna vill jag framhålla, att med all säkerhet det statliga bolaget vill utnyttja såväl marinförvaltningens medverkan som den speciella sakkunskap som ämbetsverket förfogar över.

Den siste ärade talaren, herr Ström, sade att så många uttalat sig offentligen emot denna sammanslagning. Ja, åtskilliga ha gjort det, men här bör väl i alla fall tagas med i räkningen, att samtliga hörda myndigheter ha tillstyrkt en sådan sammanslagning. Dessa myndigheters uttalanden måste väga tyngre än enskilda uttalanden i tidningarna. Det går mycket lätt att åstadkomma en tidningspropaganda, det veta vi, och den kan ha sin betydelse, men den får inte ta överhanden över noggranna överväganden och beredningar av ansvarsskyldiga myndigheter.

Åtskilliga skäl tala för ett inordnande av Kinnekulleverket under skifferoljeaktiebolaget. Genom ett sådant inordnande vinnes dels att även flottans skifferoljeverk kommer att drivas under bolagsform, dels att de båda statliga skifferoljebolagen erhålla en gemensam ledning.

Själva det förhållandet, att även flottans skifferoljeverk på detta sätt kom-

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

mer att drivas under bolagsform, medför åtskilliga fördelar. I 1942 års militära bolagsutredning har pekats på vissa av dessa, bl. a. de smidigare anställningsförhållanden, som bolagsformen medger i förhållande till andra statliga företagsformer. Inom skifferoljeindustrien, vilken ju är en ny och relativt oprövad industri, är det av mycket stor betydelse för ett effektivt handhavande av driften att beslut kunna fattas och effektueras snabbt. Bolagsformen torde ur denna synpunkt vara överlägsen de förvaltningsformer, som nu gälla för marinens skifferoljeverk. Jag anser, att det finns tydliga belägg för att den form under vilken Närkeverket arbetar, alltså bolagsformen, i nämnda hänseende varit till mycket stor fördel. Närkeverket kunde byggas på en exceptionellt kort tid tack vare att beslut kunde fattas i den mån det undan för undan var behövligt. Med all respekt för den energi som nedlagts på skifferoljeverket å Kinnekulle för att man även där skulle bli färdig så fort som möjligt, kan man peka på det faktum, att Närkeverket, som påbörjades långt efter det utvidgningen av Kinnekulleverket satts i gång, blev färdigt för leverans av olja i mera betydande mängd nästan lika tidigt som Kinnekulleverket i vad avsåg de likartade ugnsmetoderna. Det finns två Berghs-ugnar i Närkeverket, nästan identiskt lika med dem å Kinnekulle. Dessa ugnar vid Närkeverket ha, trots att de blevo färdiga nästan ett år senare än Kinnekulleugnarna, hittills givit lika stor kvantitet olja som motsvarande ugnar å Kinnekulle.

Fördelarna av en gemensam ledning av de båda skifferoljeföretagen äro kanske i första hand följande.

Såväl vid anläggningsarbetet som vid driften kommer man vid de båda verken att möta mycket likartade problem. Det synes då ganska självklart att bl. a. den personal, som måste finnas för de olika delarna av verksamheten, exempelvis skifferbrytning, transport, krossning, destillation, svavelutvinning, på effektivaste sätt kan nyttiggöras, om i så stor utsträckning som möjligt den för vissa uppgifter specialutbildade personalen får handlägga motsvarande problem på de båda ställena. Samma synpunkt gäller givetvis också den högsta tekniska ledningen. Även då det gäller forskningsarbetet, som givet måste bedrivas med det målet för ögonen, att genom utvinnande av så mycket värdefulla produkter som möjligt åstadkomma bästa ekonomiska resultat av driften, måste det givetvis vara fördelaktigast att ledningen av detta ligger hos en personal, som har omedelbar tillgång till alla vunna resultat och kan på bästa sätt dirigera det fortsatta forskningsarbetet. En samordning utesluter ingalunda, att ledningen på det ena verket kan ha en mycket självständig verksamhet, men det måste vara möjligt att snabbt kunna observera alla de olika resultat, man kan komma till på de olika verken, för att kunna gemensamt utnyttja ytterligare förbättringar o. dyl. Kanske blir detta än viktigare när man kommer över till en fredsmässig tillverkning eller en tillverkning som vi hoppas skall fortsätta efter kriget. Framställning och försäljning av biprodukterna på den allmänna marknaden bli då i hög grad avgörande för huruvida företagen skola kunna fortsätta eller inte. Jag tror säkert, att det såväl nu som då är fördelaktigare med bolagsform och med en ledning fristående från en förvaltningsmyndighet med så många andra betydande uppgifter som marinförvaltningen.

Herr Ström drog fram vilken betydande insats bergsingenjör Bergh gjort på detta område, vilket är alldeles riktigt. Bergsingenjör Sven Bergh har varit en föregångsman, som med den av honom uppfunna metoden för skifferoljeframställning genom tillgodogörande av värmets vid förbränning av koks gjort en storartad insats för lösandet av skifferoljeproblemet. Jämväl på lösandet av andra tekniska problem i samband med skifferoljefabriken och förädlingen av de utvunna produkterna har Bergh nedlagt ett skickligt och framgångs-

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)
rikt arbete. Såväl han som övriga, vilka på förtjänstfullt sätt medverkat till den rätt betydande skifferoljeframställning som redan sker, äro värda allmän erkänsla och tacksamhet för vad de uträttat. Jag hoppas och räknar med att bergsingenjör Berghs tekniska kunnighet och uppfinningstalang fortfarande skall komma den statliga skifferoljeframställningen till godo. Bergsingenjör Bergh är skicklig uppfinnare och god tekniker, men för den stora tillverkning det nu är fråga om behövs också speciella affärs- och driftsledare.

Herr Ström antydde något om att det skulle finnas krafter som inte ville ha till stånd en utbyggnad å Kinnekulle. Jag måste gentemot detta säga, att jag finner det ganska olämpligt att komma med sådana antydningar, när man inte har något som helst bevis för ett sådant påstående och enligt min mening ingen som helst anledning att tro att det skulle kunna finnas de som av otillbörliga skäl ville förhindra ytterligare utbyggnad å Kinnekulle.

Orsaken till att man inte nu verkställt någon större utbyggnad å Kinnekulle är, att skifferförekomsterna i Närke äro betydligt överlägsna dem å Kinnekulle i vad oljehalt och mäktighet beträffar. Föroreningar av ortsten eller kalksten i skiffern på Kinnekulle äro så betydande, att man är tvungen bryta en mängd kalksten samtidigt med den oljeförande skiffern, vilket ju fördyrar kostnaderna i oerhört hög grad. Vidare har det visat sig, att skifferoljeverket å Kinnekulle inte förlagts på den rätta platsen, utan att man måste flytta brottet och kanhända en del anordningar i samband därmed till annan plats. En betydande utvidgning vid Kinnekulle förutsätter antingen, att man genom dagbrott skalar en stor del av berget, spolierar anläggningar, byggnader o. dyl., som ligga i vägen eller också att man använder underjordsbrytning. Den senare metoden torde vara att föredraga. Man har emellertid i fråga om underjordsbrytning av skiffer icke någon erfarenhet att bygga på, och därför måste man söka pröva sig fram. När man nu gör en mindre utvidgning å Kinnekulle kan man använda även underjordsbrytning för att på så sätt skaffa sig erfarenhet om denna metod. Om detta visar sig gå bra, som man hoppas att det skall göra, får man söka på denna väg komma fram till en större utvidgning av brytningen på Kinnekulle.

Det skulle, herr talman, vara åtskilligt att tillägga i denna fråga, men jag hoppas att vi inte skola alltför mycket fördjupa oss i detaljdiskussioner i detta ämne. Den viktigaste frågan är ju huruvida riksdagen är villig att biträda förslaget om denna utvidgning av skifferoljeindustrin. Beträffande sammanslagningen av de båda företagen tar jag för självfallet, att var och en som tränger in i frågan kommer till samma uppfattning som de hörda myndigheterna, nämligen att en sammanslagning är till förmån för skifferoljeindustrin.

Herr Äqvist: Herr talman! Då statsutskottet besökte Kvarntorp, erhöilo vi ingående informationer, och det kan måhända vara av intresse för kammarens ledamöter att få del av några av dessa.

Det är ett synnerligen värdefullt tillskott i landets försörjning med olja som Svenska skifferoljeaktiebolaget nu kan ge. Det område, för vilket söktes koncession, nämligen 1,500 hektar, indelas i tre olika klasser. Först och främst den mest oljerika delen, som ger sex å sju procent olja och är 2.4 kvadratkilometer och beräknas ge 30 miljoner ton skiffer samt räcka i tjugufem år. Den andra delen ger mellan fem å sex procent olja och är 3.4 kvadratkilometer. Denna del beräknas ge omkring 70 miljoner ton skiffer och väntas räcka i sextio år. Denna skiffer är något mera oljefattig. Den tredje delen är mera kalkstensbelagd, och där måste brytningen ske med underjordisk metod. Denna håller 6.6 kvadratkilometer och beräknas ge 160 miljoner ton samt räcka i tvåhundra år. Det är här som Ljungströmsmetoden användes. Dessutom finns det

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

inom en radie av en halv mil ytterligare 16.8 kvadratkilometer, för vilket område ej sökts koncession. Detta beräknas ge 370 miljoner ton, och utåt Hjälmaren finns det sedan ytterligare skiffertillgångar.

Första oljan kom fram i april månad 1942. Därefter har produktionen stegrats successivt till den 1 oktober 1942. Efter den tiden har hållits en jämn drift, och brytning har kunnat ske med 2,500 kubikmeter skiffer i månaden. Tills nu ha brutits c:a 20,000 kubikmeter skiffer. Man utvinner ur skiffen råolja samt förädlingsprodukter, såsom bensin, toluol och solarolja, den sistnämnda Dieselmotorolja.

Kostnaderna utgöras av värmen och ångan. Denna fås genom permanenta gaser. Efter utbyggnaden erhåller man 50 ton lågtrycksånga. Sedan företaget fått sin egen kraft, utvinner man svavel, ammoniumsulfat, som är ett gödningsämne, och vidare gaser med högt värmevärde. Vissa delar kunna användas för framställning av glykol samt flaskgas, som förvaras på stålflaskor och kan användas för olika ändamål.

Den beräknade produktionen av olja kalkyleras med nuvarande drift till 30,000 ton. Efter utbyggnaden stiger produktionen med ytterligare 40,000 ton, och den sammanlagda produktionen vid Kvarntorp blir således 70,000 ton per år. Vi komma då upp till ungefär en tiondel av Sveriges normala behov. Till fisket på Västkusten går i år 5,000 å 6,000 ton Dieselolja, ett ganska bra tillskott, då man vet, att det behövs 25,000 å 30,000 ton. För lantbrukets traktorer behövs det också 25,000 å 30,000 ton, och man beräknar kunna leverera 5,000 å 6,000 ton i år. Den huvudsakliga delen av oljan går till försvarets behov.

Oljan produceras i två Berghs-ugnar och en ugn enligt industrimetoder samt en Rockesholmsugn, vilka samtliga producera 500 ton per dygn var. Det är svårt att säga vilket system som är det bästa. För Kvarntorp är det bäst med en kombination.

Anläggningskostnaden beräknas till 1,060 kronor per ton hittills. Som biprodukter utvinner man svavel, ammoniak och gasbensin. Svavelverket kom i gång i november-december förra året, och gasbensinen kommer fram från och med nu. Vid ett högt värmevärde utvinner man tjugu procent svavelväte, som tvättas ut i svavelverket. Svavlet är av utomordentligt hög kvalitet. Det är rent svavel, som användes för konstsilkesmassefabrikation. Det har varit förenat med svårighet att anskaffa svavel för detta ändamål. Sådant erhöles tidigare från Norge, men verkligt rent svavel erhöles från Amerika och Italien. Genom att skifferverket vid Kvarntorp nu framställer en hög kvalitet av svavel är frågan tillfredsställande löst, vilket har sin stora betydelse för konstsilkesmasseindustrin.

Kostnaderna för olja ha hittills uppgått till 173 kronor 79 öre per ton, men då är det att märka, att svavelverket icke kom i gång förrän i november-december 1942. Det är den huvudsakliga biprodukten, som hittills utvunnits, men man beräknar att också kunna utvinna ammoniak och gasbensin, och man beräknar då komma ned till en kostnad av 112 kronor 28 öre per ton, sedan kreditering för svavlet är gjord. Med svavel kostar oljan nu 192 kronor 15 öre.

I runt tal beräknar man att anläggningskostnaderna gå till 1,000 kronor per ton och år, driftskostnaderna till 180 kronor per ton med biprodukterna, och för biprodukterna skulle man erhålla 80 kronor per ton för svavel, utom vad man kan utvinna av de övriga biprodukterna. Man kommer då till ett pris av 100 kronor per ton olja. Det är de utsikter man har för den närmaste framtiden.

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

Enligt särskilda utskottets utlåtande i december 1940 kostade den importerade oljan 42 kronor per ton före kriget och 60 kronor per ton under 1940.

Det är ju ett mycket vackert resultat, som Kvarntorp har kommit fram till hittills, och vid en utökad drift, som väl riksdagen nu kommer att besluta, är det troligt, att vi kunna få ned kostnaderna ytterligare och allra helst sedan man kunnat ytterligare utvinna biprodukter.

Ljungströmsmetoden beräknas ge 22,000 ton olja per år. Ingenjör Ljungström vill helst använda kalkstensbelagd mark, alltså den fattigare delen av skifferområdet. Överskottet av elektrisk energi användes för Ljungströmsmetoden, vilket kommer att nedbringa priset. Kostnaden för denna metod är helt beroende av priset på elektrisk energi. I den mån vi i Kvarntorp kunna producera elektrisk energi, passar metoden utomordentligt bra tillsammans med den Berghska metoden och industrimetoder.

I visst avseende är Ljungströmsmetoden överlägsen. Den ger mera bensen och mindre brännolja. Denna metod är också icke allenast ekonomiskt gynnsammare utan kräver mindre arbetskraft och material, varför styrelsen är angelägen att få bygga ut driften enligt denna metod så fort omständigheterna medgiva. Man beräknar nu att elektrisk energi skall kunna erhållas för en produktionskapacitet av 22,000 ton råolja per år.

Beträffande svavellukten, som har varit mycket besvärande, får jag än en gång påpeka att svavelverket icke har varit i full gång förrän ganska nyligen, och för närvarande är det icke någonting kvar av lukten mer än från svavelhögarna. Lukten kommer alltså att försvinna 100 procentigt, men i början fick svavlet gå upp i luften och orsakade denna besvärande lukt, vilken även i viss mån varit skadlig för växtligheten. Den lukt, som nu finnes kvar, härrör från kokshögarna, och denna koks kommer att användas för att fylla ut brotten och återställa dem i sitt naturliga skick. Lukten kommer alltså hädanefter bort.

Vad Kinnekulle beträffar, uttalade redan särskilda utskottet år 1940, att en sammanslagning under gemensam regi torde komma under omprövning. Det måste anses vara en naturlig sak, säger propositionen, att huvudparten av produktionsökningen förläggas till Närkes skifferområde.

Skifferbolaget vill givetvis arbeta med det slutmålet för ögonen att komma ned till ett pris för skifferoljan, som gör tillverkningen i minsta möjliga omfattning beroende av dess ställning som beredskapsindustri och även under vanliga förhållanden så långt som möjligt gör den konkurrenskraftig med importerad olja.

Från olika synpunkter är det därför viktigt att ett intimt samarbete på forskningens område kan äga rum med Kinne-Kleva-verket, och man måste givetvis alltid kunna ha en intim kontakt med varandra för att ekonomiskt utnyttja de olika möjligheterna, så att bästa möjliga resultat vinnes på båda platserna.

För skifferbolaget är givetvis Kinne-Kleva ett sämre företag, som vi från ekonomisk synpunkt icke ha något särskilt intresse av. Det är för det gemensamma intresset och för landets intresse, som man vill gå in för en sammanslagning för att kunna utnyttja de resurser, som finnas. Det gäller att arbeta intensivt på forskningens område och på det ekonomiska området, tills den tiden stundar, då kriget tar slut och vi återigen få räkna med import av olja som konkurrens.

Vid vårt besök i Kvarntorp talade man om att det blir billigare arbetslöner i Kinnekulle. Kostnaden där har ensidigt uppgivits till 5 å 6 kronor per ton för bruten skiffermassa, under det att kostnaden i Kvarntorp skulle ställa sig i 8 kronor per ton. Men det är då att märka, att Kvarntorp utvinner sex gånger så mycket olja som Kinne-Kleva, varför de totala kostnaderna i Kinne-Kleva bli mer än dubbelt så stora som i Kvarntorp.

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

Utom vad jag här har nämnt, får man numera vid Kvarntorpverket fram 300 ton kalk per dygn, som med fördel kan användas för jordbrukets behov, ifall så erfordras. Cirka 750 arbetare och tjänstemän äro anställda vid Kvarntorp, och ett antal bostadshus äro redan uppförda.

Det intryck vi fingo vid statsutskottets besök i Kvarntorp den 25 februari är att ett väl ordnat, intensivt och energiskt arbete bedrivs för framställning av för landet nödvändiga och viktiga produkter. På kort tid har utförts en anläggning av betydande mått, och ett träget forskningsarbete bedrivs alltjämt för vinnande av bästa möjliga resultat. Därom vittnar också det väl ordnade stora laboratoriet. Ingenjören dr Ljungström lämnade oss en redogörelse beträffande sin metod för framställning av olja genom elektrisk uppvärmning, en väg som sedan 20 år försökts i Amerika, utan att man där lyckats komma till resultat. Svensk uppfinnarförmåga får här såväl som på andra områden möjlighet att exploatera sin kunnsighet och bli till stor heder och nytta för landet. Det är heder åt de män som stå i ledningen för svenska skifferoljeverken såväl i Kvarntorp som i Kinnekulle.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Bergquist* att avlämna kungl. propositioner.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 74, angående anslag för forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader; samt

nr 77, angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl.

Fortsattes överläggningen angående statsutskottets utlåtande nr 34.

Herr **Ekströmer**: Herr talman! Efter statsrådet Domös och nu senast herr Äqvists uttalande kanske det inte vore så mycket att tillägga i denna sak, men eftersom jag har begärt ordet må det tillåtas även mig att anföra några synpunkter.

Jag vill ej neka till, att den föreliggande propositionen i första ögonblicket väckte ganska stora betänkligheter genom storleksordningen av de penningbelopp, som nu skulle investeras i skifferoljetillverkningen. 25 miljoner kronor är mycket pengar även i dessa tider, och sett mot bakgrunden av de belopp på tillsammans omkring 37 miljoner kronor, som tidigare anslagits till detta ändamål, syntes beloppet nästan skrämmande. Man har ju också brukat anse ifrågavarande produktion helt och hållet krisbetonad och har egentligen aldrig vågat hoppas på att skifferoljan i prishänseende någonsin skulle kunna konkurrera med den importerade oljan, när tiderna återigen bli normala. Ett närmare studium av propositionen och framför allt ett besök vid Kvarntorp har emellertid gett åtminstone mig en betydligt gynnsammare syn på denna fråga:

För närvarande ha vi ju ett trängande behov av olja för militära ändamål, och den ökning av årsproduktionen, som genom utvidgningarna vid Kvarntorp och Kinnekulle skulle vinnas inom relativt begränsad tid, är för visso högst välkommen för vårt försvar, liksom för övrigt också för andra ändamål. Redan ur denna synpunkt bör därför ett bifall till propositionen vara ganska självklart. Ett uppskov sådant som herr Ström föreslog skulle enligt min mening vara högst betänkligt och bör ej ifrågakomma.

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

Det visar sig emellertid också, att våra skifferoljeverk — särskilt må jag säga verket i Kvarntorp — äro upplagda efter sådana linjer, att man nog kan hysa en visserligen svag, men dock ej alldeles ogrundad förhoppning om att här icke blott byggs upp en industri för stunden, utan en industri som kan få den största betydelse för landets ekonomiska liv. Våra skifferoljetillgångar i Närke och även annorstädes synas vara praktiskt taget outtömliga. Hittills ha de fått ligga orörda, då man under fredstiden icke haft något behov att utnyttja dem, emedan vi kunnat importera olja till billigt pris i hur stora mängder som helst. Det tycks nämligen vara så, att enbart oljeutvinning icke kan göra vår skifferindustri räntabel. Men lyckligtvis innehåller skiffern även andra mer eller mindre värdefulla ämnen, och *kan* man tillvarata dessa ekonomiskt, kommer hela problemet i ett gynnsammare läge. Jämsides med oljeutvinningen pågår för närvarande, såsom också herr Äqvist har framhållit, både i Kvarntorp och Kinnekulle ett ivrigt forskningsarbete, och goda resultat synas redan ha vunnits. Vilket värde dessa kunna ha ur industriell synpunkt är ju ej gott att säga, men man arbetar målmedvetet och, som det föreföll, med friskt mod, och jag måste säga, att jag har en icke ringa veneration för den moderna kemiens möjligheter. *Skulle* man lyckas, har man måhända lagt grunden till en kemisk industri av stora mått, vilken som sagt framdeles kan ha en mycket stor betydelse för landets ekonomi. Åtminstone för mig göra dessa, kanske svaga men dock befintliga, möjligheter den föreslagna kapitalinvesteringen så att säga mera aptitlig, när man nu ändå på grund av försvarsmaktens behov är tvingad att anslå så stora penningar som de varom här är fråga.

Inom utskottet har meningsskiljaktighet praktiskt taget uppstått endast beträffande en detalj i propositionen, nämligen den planerade sammanslagningen av företagen i Kvarntorp och Kinnekulle. Här har ju redan förut talats om denna fråga, men som jag ser saken, borde endast en mening kunna råda, nämligen att en sammanslagning skulle innebära mycket stora fördelar. Först och främst vinner man enhetlighet i fråga om själva oljeproduktionen, varvid erfarenheter från de olika verken utan omgång kunna utbytas till båda verkens favör, och vidare enhetlighet i förvaltningen och i försäljningsarbetet. Men kanske ännu mer står att vinna genom enhetlighet i forsknings- och experimentarbetet. I Kvarntorp är redan ett väl utrustat laboratorium i gång, och alla skäl synas mig tala för att forskningsarbetet koncentreras dit. Herr Ström talade om önskvärdheten att få till stånd en *tävlan* mellan de olika verken i fråga om forskningsarbetet, men jag tror ej, att någon behöver vara orolig för denna sak, ty den utländska konkurrensen lär nog komma att sörja för att det blir en tillräckligt stor tävlan, så att forskningsarbetet här hemma ej kommer att stagnera.

Alla sakliga skäl tala sålunda för att de båda verken sammanslås såsom i propositionen föreslagits, och några personliga hänsyn böra icke få stå i vägen för denna naturliga rationalisering. Bergsingenjör Bergh får förvisso ett rikt verksamhetsfält även efter sammanslagningen och säkerligen mera tid till just det arbete, nämligen forskningen, som jag tror ligger bäst till för hans psyke.

Herr talman! Vårt försvarsväsende har ett oavvisligt behov av olja och skulle med den nu föreslagna utvidgningen erhålla ett högst värdefullt tillskott inom överskådlig tid; vi ha icke alldeles ogrundade förhoppningar om att, tack vare målmedvetet forskningsarbete i samband med oljeutvinningen, kunna lägga grunden till en kanske livskraftig kemisk industri för tillvaratagande av våra betydande skiffertillgångar; en sammanslagning av de båda skifferverken är därvid naturlig och för det helas framgång önskvärd. Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

Herr **Andersson, Karl:** Herr talman! I allmänhet kan man nog säga att det finns skäl för en sammanslagning av olika industrier, sådana som de här ifrågavarande, när de ägas och innehas av samma person, i detta fall staten. När jag likväl har anslutit mig till den uppfattning som framgår av reservationen, alltså avslag på en sammanslagning just nu av de båda skifferverken, beror detta på de särskilda omständigheter, varunder dessa verk allttjämt arbeta, och de särskilda förhållanden som här ligga till grund.

Vi ha att märka, när det gäller dessa båda staten tillhöriga skifferoljeverk, Kinnekulle och Kvarntorp, att de i många väsentliga avseenden skilja sig från industriella företag i allmänhet. För det första har varje företag sina råvaror på platsen, omedelbart intill verket. Vidare alstra verken sin egen kraft och äro alltså självförsörjande därvidlag, tack vare herr Berghs ugnar. Kinnekulleverket använder uteslutande ugnar av den berghska typen, och även Kvarntorpverket får sin kraft tack vare Berghs-ugnar, bortsett från den för den ljungsströmska metoden erforderliga energien. På båda platserna har man således egna råvaror och egen krafttillförsel.

Men vidare och framför allt är det för mig avgörande skälet att denna oljeproduktion allttjämt står på försöksstadiet. Och den kommer enligt min mening att befinna sig där ända tills den har visat sig i stånd att framställa olja till sådana priser, att det blir möjligt att uppehålla driften vid dessa företag även efter kriget i konkurrens med den importerade oljan. Om vi se på de nuvarande produktionskostnaderna, skulle man kunna ifrågasätta huruvida staten i det hela taget borde investera mera kapital i dessa företag just nu, därest inga förbättringar vore att vänta i fråga om produktion och avkastning. Enligt uppgifter som vi fingo i Kvarntorp kräver den där framställda råoljan 112 kronor per ton i rena driftskostnader. Då har man inte räknat med någon förräntning av det där investerade kapitalet på 30 miljoner kronor och inte gjort några tillägg för avskrivningar å anläggningarna eller dylikt. Medtagas dessa poster i kalkylerna, så att man räknar med tre procents förräntning av kapitalet och en ungefär lika stor procentuell avskrivning å byggnader och anläggningar, kommer oljepriset i dag upp till över 130 kronor per ton råolja, vilket pris är tre gånger högre än vad denna olja kostade fritt svensk hamn före kriget. Under sådana förhållanden har man rätt att fråga sig, huruvida det skall bli möjligt att upprätthålla denna oljeproduktion, när vi en gång få fred. För min del är jag ganska tveksam på den punkten, såvida inte sådana förbättringar och nya uppfinningar kunna göras, att tillverkningen av biprodukter kommer att täcka en stor del av produktionskostnaden. Det är på detta område som man enligt min mening allttjämt befinner sig på försöksstadiet.

Vidare är det att märka, att produktionsförhållandena ställa sig väsentligt olika vid dessa båda företag. Vid Kvarntorp ligger skiffern så att säga i dagen. Man behöver endast avlägsna det överliggande jordlagret, så finns omedelbart därunder ett skifferlager av cirka 15 meters mäktighet. Man har således för närvarande inga svårigheter med kalkstenen. Den påträffas inte där dagbrottet nu befinner sig. Däremot är skifferkoksen ett problem i Kvarntorp. Den kan endast tillvaratagas vid de berghska ugnarna. Vid de båda övriga ugnarna i Kvarntorp blir den således en avfallsprodukt. Den måste återtransporteras till brottet och där täckas med jord för att förhindra att den fortsätter att brinna. Gasen och askan äro andra problem vid Kvarntorp. Där gäller det alltså att göra dessa ämnen till föremål för nya undersökningar och experiment för att utvinna mesta möjliga av dem. Liksom vid Kinnekulle finns det i Kvarntorp ett svavelverk, men om man bortser därifrån ha biprodukterna i Kvarntorp tills dato utnyttjats i ganska liten omfattning. Vid Kinnekulle

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

däremot har man kalkstensproblemet att räkna med. Skiffern täckes där av ett kalkstenslager om 3.5 meters mäktighet, som nu måste undanskaffas. Det blir väldiga kalkstenspartier som måste lagras och läggas åt sidan. Hittills har man inte kunnat utnyttja denna kalksten. För Kinnekulleverket är det alltså detta problem som anmäler sig i första hand och som blir det allra väsentligaste. Men utom det att skiffern i Kvarntorp nu är lättare att bryta, innehåller den också en högre procent av olja och ger således ett bättre resultat än Kinnekulleskiffern vid i övrigt samma produktionskapacitet. Under det att Kinnekulleskiffern beräknas innehålla 4.5 procent olja, ha proven vid Kvarntorp utvisat omkring 6 procents oljehalt. Redan detta förhållande ger ju ett väsentligt bättre utgångsläge för Kvarntorpanläggningen än för Kinnekulleverket.

Detta är alltså själva utgångsläget för de båda företagens arbetsmetoder, och utvinningen av olja har därför helt naturligt visat sig bli avsevärt bättre vid Kvarntorp än vid Kinnekulle. Dock måste jag för min del säga, att herr Äqvists skildring nog i viss mån var något av en skönmålning, framför allt kanske beträffande Ljungströmsmetoden. Det är nog riktigt att Ljungströmsmetoden utvinner en högre procent av lättare råolja, om man nu vill kalla den bensin, men det sker på bekostnad av den råolja som stannar kvar i berget. Den totala utvinningen vid Ljungströmsmetoden är nämligen lägre än vid ugnarna. Den utvinner endast 60 procent av oljan i skiffern, under det att ugnarna utvinna 80 procent. Enligt de uppgifter vi fingo i utskottet, är det den tyngre oljan som kvarstannar i jorden och som visar ett bättre resultat i toppen beträffande den lättare oljan. Det är således någonting mycket relativt, när man talar om att Ljungströmsmetoden ger bättre resultat. Skall man tills vidare tala om någon skillnad beträffande dessa två metoder, blir det i verkligheten den att Ljungströmsoljan ställer sig ännu dyrare än ugnsoljan i produktionskostnad.

När emellertid läget är det, att man har olika svårigheter att brottas med på de olika platserna, förefaller det mig som om den fortsatta forskningen och experimenteringen med biprodukter skulle ställa sig gynnsammast och bli bäst bedriven vid det verk som har att brottas med de största svårigheterna, alltså Kinnekulle. För Kinnekulleverket är det som jag nyss sade angeläget att utnyttja kalkstenen, och en annan väsentlig uppgift är att söka nedbringa produktionskostnaderna genom att utveckla biproduktionen, så att resultatet åtminstone kan bli lika fördelaktigt som vid Kvarntorp, där produktionskostnaderna för närvarande äro lägre. Det synes mig således föreligga naturliga betingelser för en viss konkurrens, om man vill kalla det så, mellan företagen i vad gäller att förbättra sina resultat. På ett sådant stadium anser jag att de båda verken var för sig böra få arbeta självständigt vidare tills resultaten ligga klara.

Också andra skäl kunna anföras. Utvinningen av kalk som biprodukt vid Kinnekulleverket i den myckenhet som det här rör sig om, minst hundra tusen ton årligen, om den nuvarande brytningen skall fortsätta, är av mycket stort värde inte minst för det svenska jordbruket, och kanske framför allt för åkerbruksbygderna runt Väneren. Vi ha ju också fått bevittna, huru såväl kooperativa förbundet som även lantbrukaresammanslutningar ha intresserat sig för denna kalkstensförekost på Kinnekulle och äro beredda att taga till vara och utnyttja densamma.

Men vad som framför allt har betydelse, är nog huruvida Kinnekulleverket framdeles får behålla den uppfinnare, som har lagt grunden inte bara för Kinnekulleverket utan också för Kvarntorpverket och som hitintills kan sägas ha varit den som burit fram denna oljeproduktion här i landet. Statsrådet Domö

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

uttalade sin förhoppning om att oljebolaget även i fortsättningen skulle få förmånen att räkna med ingenjör Berghs kapacitet. För egen del är jag inte alldeles övertygad om detta. Det har funnits en viss spänning mellan dessa två företag tidigare, och det synes mig som om denna spänning inte ännu helt har utplånats. Det är inte osannolikt att en sammanslagning får den följden, att just den största kapaciteten på detta område kommer att ställa sig vid sidan av företaget. Som bevis för bolagsordningens styrka anförde statsrådet Domö det rekordartat snabba sätt varpå Kvarntorpverket hade uppförts. Ja, vi ha sett dessa oerhörda anläggningar som kosta över 30 miljoner kronor, och det är utan tvivel en mycket god prestation att de blivit uppförda på ungefär två års tid. Men förutsättningen för Kvarntorpverkets anläggning och drift är inte bolagsordningen som sådan, utan den Berghska uppfinningen. Det är erfarenheterna vid Kinnekulleverket och de uppfinningar och rön, som där ha gjorts, som möjliggjort att Kvarntorpverket kunnat byggas så snabbt och lämna de resultat det i dag gör, och förtjänsten är således inte bolagsordningens.

Jag har med detta, herr talman, sökt angiva de väsentliga skälen som jag har funnit tala för att dessa båda företag tills vidare, i varje fall något år framåt, få arbeta självständigt och var för sig söka visa vilka resultat de kunna komma till och även för att visa huruvida denna inhemska oljeproduktion skall kunna upprätthållas efter kriget.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Då jag tror mig ha funnit, att den i sig själv mycket oväsentliga frågan om ledningen för Kinnekulleverket blivit det stora diskussionsämnet, har jag velat taga till orda.

Den stora frågan i detta fall är väl ändå inte vilken ledning som skall finnas för oljeindustrien utan förslaget om en mycket kraftig utvidgning av skifferoljeindustrien. Det förvånar mig därför i någon mån, att organisationsfrågan kan göras så stor.

Som alla känna till, har staten två oljeföretag. Det ena är ett bolag, som exploaterar skiffer i Kvarntorp, det andra är marinförvaltningens å Kinnekulle. Båda företagen ägas alltså av staten, och båda företagen måste ha en ledning. Det räcker inte, att man har en uppfinnare, det räcker inte, att man har en driftsledare, utan det måste finnas en ledning för företaget. Staten kan inte bara överlämna driften av ett företag till en enskild person utan att staten håller i tömmarna. Det måste finnas en styrelse, inte sant?

Nu har staten i detta fall två styrelser, den ena är ett bolag, den andra är marinförvaltningen. Det föreliggande förslaget går ut ifrån att staten skall koncentrera sin verksamhet på det sättet, att det blir samma ledning för båda företagen. Det måste väl ändå anses, att om staten på två olika håll driver en verksamhet av identiskt samma slag, bör det vara en och samma ledning. Ingen kan väl misstänka mig för att i onödan vilja avhända försvarsväsendet inrättningar och institutioner. Men jag har nu några års erfarenhet, och jag måste säga: det är inte rimligt eller möjligt att låta marinförvaltningen fortsätta såsom företagsledare på detta område. Vi skola komma ihåg, att marinförvaltningen för närvarande har en långt större uppgift sig ålagd än detta verk någonsin har haft. Marinförvaltningens ingenjörsavdelning sysselsättes för närvarande med fartygsbyggnader och andra liknande ting i en utsträckning, som frestar verkets förmåga till det yttersta. Man kan icke räkna med att detta verk samtidigt skall kunna utöva en modern driftsledning över ett så pass stort och från marinförvaltningens andra verksamhet så artskilt företag som Kinnekulleverket.

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

Oavsett vilket beslut riksdagen här kommer att fatta, är jag bergfast övertygad om att det allenast är en tidsfråga, när beslut om sammanslagning måste fattas. I det förvaltningsförslag, som för närvarande är under utarbetande och som jag hoppas, att riksdagen om ett par veckor skall kunna få del av, måste jag gå ut ifrån den uppfattningen, att marinförvaltningen icke kan driva denna industriella verksamhet. Följaktligen tala alla skäl för att staten koncentrerar ledningen på *en* hand. När nu staten har ett speciellt organ för detta i det bolag, som staten har bildat, är det väl högst naturligt, att ledningen lägges dit. Det vore väl orimligt, om staten skulle resonera som så: »Vi lita inte på vårt eget bolag och vår egen bolagsstyrelse, vi lita icke på att detta bolag kommer att göra det för staten bästa.» Inte heller kan det talet hålla streck, att om den enskilde man, det här är fråga om, får vara i okvald besittning av Kinnekulle, komma där att nås de allra mest glänsande resultat. Vi få väl ha förtroende för att vårt eget företag gör det bästa, som här kan göras.

Det är inte roligt att diskutera namn, och jag kommer inte att göra det. Jag skulle bara vilja säga, att det inte är klokt av reservanterna att dra fram en enskild man och tillskriva honom alla möjliga slags dygder. Herrarna kunna väl förstå, att detta lätt kan väcka motsägelser. Det finns dock i världen många metoder för att utvinna olja ur skiffer. Den Berghska metoden är svensk, och den är på sitt sätt lyckad. Alla veta, att det finns en annan svensk metod, som också tillämpas i Kvarntorp. Den är lika genuint svensk, och man får kanske säga, att den är ännu mera enastående. Kvarntorpföretaget arbetar för närvarande, om jag inte minns fel, med fyra metoder. Det är ju i långt högre grad ett försöksverk än Kinnekulleverket. Varför skall man låta den ena erfarenheten och den ene uppfinnaren spela en sådan avgörande roll? Det ligger i sakens natur, jag upprepar det än en gång, att bolaget kommer att i statens intresse ta ut de bästa fördelar både i Kvarntorp och i Kinnekulle. Och lita vi inte på ledningen för vårt eget bolag där, få vi väl i stället se till att få en ledning, som vi kunna lita på. Vi få inte framställa det, som om bolaget vore en mot staten fiendtlig inrättning, som det gäller att akta och skydda det stackars Kinnekulleföretaget för.

Jag vill sluta med att säga, att jag efter flera års erfarenhet kommit till den bestämda meningen, att ett företag av den storleksordning, som Kinnekulleverket har, icke lämpligen kan vara ett bihang till en förvaltning, som har så oerhört stora uppgifter på helt andra områden och när staten har en styrelse, som är tillsatt speciellt för att sköta oljeutvinning ur skiffer, är det naturligt och riktigt, att ledningen för hela verksamheten lägges hos den.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Såsom försvarsministern redan framhållit, är det egendomligt, att den stora ekonomiska frågan om de många miljonerna alldeles har skjutits undan i diskussionen, medan hela intresset har koncentrerat sig på den tämligen enkla organisationsfrågan, vilken styrelse som skall sköta de båda företagen. Det kan ju synas vara ett uttryck för lokalpatriotism, om jag här talar för propositionen, liksom herr Äqvist kanske också kan misstänkas för att ha drivits av sådana bevekelsegrunder. Då skulle också herr Ström och kanske även herr Andersson i Rixö kunnat av sådana hänsyn ta till orda för bibehållandet av det nuvarande tvåstyrelsesystemet. Jag vill då påpeka, att för mig spelar det ur lokalpatriotisk synpunkt ingen roll, om ledningen av Kvarntorpverket får handha skötseln även av Kinnekulleverket eller ej. Styrelsen sitter för övrigt i Stockholm, och det finns inte någon representant för Närke i densamma.

För övrigt är det ju inte enbart lockande och lustigt att ha ett sådant här

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

företag i sin bygd. Det är en sak på både gott och ont. Tillverkningen föröronar luften och fördärvar växtligheten samt revolutionerar förhållandena på mångahanda sätt. Den socken, Ekeby, där Kvarntorp ligger, var förut en enkel, renodlad bondesocken. Nu har den helt hastigt förvandlats till en stor industrikommun. Då kommer oron för framtiden med. Det kan ur ekonomisk synpunkt vara fördelaktigt att få ett stort företag, men hur blir det efter kriget, om företaget då avvecklas, som man kanske kan befara? Då blir glädjen förbytt i sorg och veklagan.

Jag tror därför inte, att man kan säga, att vare sig herr Äqvist och jag å ena sidan eller herrar Ström och Andersson i Rixö å andra sidan ha någon anledning att ur lokal synpunkt kläda skott för den ena eller andra uppfattningen. Jag tror, att vi på båda sidor kunna ta sakligt på frågorna.

Vad sammanslagningen beträffar, anser jag, att det inte har anförts tillräckligt starka skäl för att bibehålla det nuvarande systemet, alldeles bortsett från att riksdagen själv mycket tydligt har uttalat sig för ett sammanförande. Här har sagts, att det efter en sammanslagning kommer att bli svårt för ingenjör Bergh att tillvarata biprodukterna på Kinnekulle. Jag kan inte förstå, varför det skulle bli besvärligare, därför att han kommer att lyda under en av staten tillsatt styrelse i Stockholm i stället för under marinförvaltningen. Jag har för resten, särskilt efter vad försvarsministern här sagt, svårt att tänka mig, att marinförvaltningen skulle ha något speciellt intresse för dessa ting. Och då här har sagts, att det är bra med tävlan — herr Ström talade om konkurrensens stimulans — kan man le åt detta. Alla veta ju, att någon egentlig konkurrens inte kan tänkas förekomma nu mellan dessa båda företag. De få ändå sälja allt vad de kunna producera.

Herr Ström sade också, att det är bra, om olika tillverkningsmetoder tillämpas, så att man kan jämföra dem med varandra. Ja, det är i Kvarntorp, som *alla* de olika tillverkningsmetoderna ha tillämpats. Där har man verkligen prövat dem, under det att vid Kinnekulle bara *en* metod, den berghska, har prövats.

Vad de olika metoderna beträffar, har det, om jag bortser från den ljungröströmska, som ju står i särklass, visat sig vid Kvarntorp, att såväl den berghska metoden som de båda andra ha fördelar och nackdelar. Den berghska metoden ger ett mindre utbyte av olja, men den ger ett överskott på värme, som kan användas vid tillverkningen i de andra ugnarna. Man kan alltså säga, att metoderna på ett lyckligt sätt komplettera varandra. Tack vare det överskott av värme, som de berghska ugnarna ge, kan man driva tillverkningen vid Kvarntorp utan att behöva anskaffa något bränsle utifrån.

Såsom redan tydligt framgått under debatten, gäller det här i hög grad en personfråga. Jag vill inte säga något ont om det. Jag anser det naturligt, att man slår vakt om en person, som är duktig. Ingenjör Bergh har gjort en banbrytargärning på detta område, som han är värd både tack och erkänsla. ersättning och belöning för. Men han har samma fel som duktiga karlar i allmänhet ha: han har svårt att underordna sig, han har svårt att erkänna andras duktighet, och han har svårt att gå med på att något annat än den egna förtjänsten bör skjutas i förgrunden. Den egna förtjänsten, i detta fall den egna metoden, blir så lätt ett självändamål, och det är ju inte meningen. Sådant har staten intet intresse av att hålla under armarna.

Herr Ström sade, att ingenjör Bergh borde få arbetsro på Kinnekulle. Jag tror, att det inte finns någon risk för att han inte skall få arbetsro, bara han själv ger andra sådan.

Här har också talats om att det finns privatintressen, som skulle motsätta sig att denna tillverkning utvecklas, framför allt genom ett mera rationellt till-

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

varatagande av biprodukterna. Sådana hämningar finnas även uppe i Närke. Privata företag som Yxhult och andra ha gjort framställningar, att Kvarntorpsbolaget inte genom att i den ena eller andra formen utnyttja biprodukterna skulle få konkurrera ihjäl dessa i närheten liggande privata företag. Jag har inte märkt, att styrelsen i Kvarntorp nämnvärt påverkats av dessa synpunkter. För närvarande gäller det ju i första rummet att få fram så stor kvantitet olja som överhuvud taget är möjligt. Särskilt i fråga om vissa produkter — speciellt cementen — lägga ju yttre förhållanden hinder i vägen. Men jag är livligt övertygad om att när förhållandena bli sådana, att det verkligen gäller att utveckla denna produktion och pröva vad den duger till inte bara under rådande krisförhållanden utan även efter fredsslutet, kommer Kvarntorpsbolagets styrelse inte att på något sätt låta påverka sig av privata hänsyn i hämmande riktning.

Vad beträffar denna produktions framtidsmöjligheter, tror jag, trots vad jag i början av anförandet sade om oron i bygden, att det finns utsikt till att produktionen skall kunna fortsätta, även bortsett från att det säkert kommer att vara ett starkt statsintresse, att den fortsätter också om den inte skulle kunna konkurrera mässigt hävda sig på den fria marknaden. Detta beror givetvis i hög grad på priset på importerade oljor efter kriget, och detta kommer att bero av den skattepolitik, som staten för. Jag misstänker, att staten kommer att lägga en mycket hård skatt på dessa oljor, och då blir det givetvis lättare för den inhemska produktionen att hävda sig.

Herr Andersson i Rixö hyste vissa farhågor. Han anförde siffror, som närmast skulle tyda på att det vore ganska utsiktslöst att fortsätta produktionen. Jag tror inte, att man bör låta avskräcka sig av sådana uppgifter beträffande kostnaderna. Jag har från bolagets egen direktör fått den uppgiften, att om man bortser från anläggningskostnaderna, som ju äro betydande, skulle vid Kvarntorp kunna utvinnas en olja, som i pris gott skulle kunna konkurrera med den importerade olja, som salubjöds här i landet före kriget. Då ju anläggningskostnaden redan är betalad, skulle man på grundval av en sådan kalkyl gott kunna tänka sig möjligheten av en fortsatt produktion även efter kriget. Under alla förhållanden finns den möjligheten vid Kvarntorp. Jag är mera tveksam om huruvida den finns vid Kinnekulle. Det kan väl inte gärna vara möjligt, att man skulle anse sig böra bibehålla detta företag under en särskild regim för att det, ehuru icke konkurrensdugligt, skulle kunna bestå efter kriget.

Herr talman! Jag tror inte, att konkurrensen under kriget mellan de båda företagen kan ha någon betydelse alls. Den kan inte spela in vid det bedömande, som riksdagen i dag har att företa. Under alla förhållanden är det givetvis rationellt, när staten äger två företag av precis likadan art, att dessa drivas under en gemensam regi och inte hänvisas att driva både konkurrens och allehanda kampanjer mot varandra.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr **Karlsson, Gottfrid**: Herr talman! Jag har begärt ordet i detta ärende närmast därför att en organisation, som jag kan anses företräda, har haft avtal med marinförvaltningen alltsedan 1932, då denna fick hand om ledningen av oljeutvinningen vid Kinne-Klevaverket. Avtalets syfte har varit att tillvarata kalkstenen och den skiffer, som inte var lämplig för utvinning av olja, och nyttiggöra det till sådana produkter, som voro av värde för det svenska lantbruket. Kooperativa förbundet har enligt detta avtal ända sedan 1932 tillverkat jordbrukskalk av denna sten och skiffer. Det har skett via en särskild ekonomisk förening, i vilken Kooperativa förbundet äger hälften och Svenska lant-

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

männens riksförbund den andra hälften. Jag vill här betyga, att det mellan marinförvaltningen, som haft ledningen av Kinne-Klevaverket, och den andra avtalsslutande parten har rått ett utmärkt samarbete under de år som gått. 1932 års avtal utgick förra året, och ett nytt avtal är nu preliminärt uppgjort, ett avtal som helt naturligt måste underställas regeringen, innan det kan träda i kraft. Det är avsett, att verksamheten skulle fortsätta.

Vi togo visserligen i början vissa risker, men det hela har gått ekonomiskt bra och varit fördelaktigt främst för det västgötska lantbruket, som fått kalk till rimliga priser. Samtidigt har det varit en fördel för Kinnekulleverket, att denna kalksten och skiffer kunnat utnyttjas. Jag föreställer mig, att detta gått Kinne-Klevaverket en bättre ekonomi än om man inte haft möjlighet att tillvarata dessa produkter vid sidan om oljetillverkningen. Det är klart, att när man haft ett sådant utmärkt samarbete med den andra parten, har man velat fortsätta det till fromma för det hela.

Här har emellertid sagts, och det säges också i propositionen och i utskottsutlåtandet, att det måste vara av mycket stor betydelse, att man kan utvinna det mesta möjliga av flytande bränsle inom landet, då det inte går att få in något utifrån. Denna strävan har ju ingen någonting att erinra mot. Det har inte heller rests något motstånd vare sig nu eller vid tidigare tillfällen, då frågan varit förelagd riksdagen, mot det anslag, som har begärts för att möjliggöra utvinnande av flytande bränsle i största möjliga utsträckning. Inte ens reservanterna resa något motstånd mot en fortsatt investering av kapital av mycket stora mått, för att det svenska samhällets behov av flytande bränsle i så stor utsträckning som möjligt skall kunna tillgodoses genom inhemsk tillverkning. Men för att förverkliga denna mycket lofvärda strävan är det enligt mitt förmenande — där står jag på samma ståndpunkt som reservanterna — inte nödvändigt att sammanslå de båda oljeverken under en styrelse.

Mot reservanternas tal om att konkurrensen mellan de båda företagen innebär en fördel har invänts, att detta inte kan ha någon betydelse. Herr andre vice talmannen yttrade nyss, att olika metoder att utvinna olja provas på samma ställe, nämligen vid Kvarntorp, och att det där sålunda blir konkurrens mellan dessa metoder. Men det ligger väl inte till riktigt på samma sätt, om man har bara *ett* företag, som då det är två relativt självständiga företag, som sträva efter att enligt olika metoder söka nå bästa möjliga resultat till fromma för det hela.

Det har också sagts av herr Ekströmer, att forskningsarbete pågår såväl i Kvarntorp som i Kinne-Kleva, och det finns, menar man, ingen anledning att tro, att det inte skulle komma att pågå lika intensivt, om det sammanföres under en ledning. Jag har den uppfattningen, att detta arbete på att utnyttja de olika metoderna på bästa sätt ovillkorligen måste stegras, om det är två relativt självständiga företag, som sinsemellan tävla om att nå bästa möjliga resultat.

Jag skall inte ta mera tid i anspråk, herr talman. Jag har velat anföra det nu sagda som motivering för att jag vid den kommande voteringen röstar för reservationen, till vilken jag nu hemställer om bifall.

Herr Björnsso: Herr talman! Jag delar herr Åkerbergs mening, att det stora problemet här är att avgöra, huruvida man skall offra nya stora miljonbelopp för att möjliggöra en ökad oljeutvinning eller ej. Om den saken tyckes det ju i varje fall inom utskottet inte ha rätt delade meningar, om jag nu bortser från vad som möjligen kan ligga bakom en blank reservation av herr Svensson i Grönvik.

Jag har också den uppfattningen, att det inte tjänar någonting till att ha

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

t. ex. krigsfartyg, än mindre att bygga nya, som kosta hundratals miljoner, om man inte har olja att driva dem med. Vårt försörjningsläge är ju sådant, att man får såsom en krisätgård offra så mycket man kan för att t. ex. göra det möjligt för våra fiskare att i största möjliga utsträckning bidra till folkushållningen. Om den punkten råder således i stort sett fullkomlig enighet.

Men jag är övertygad om att detta är ett kristidsproblem och i första hand bör ses som ett sådant. Företagsamheten i vårt land är så stor, att om framställning av olja ur skiffer vore kommersiellt lönande under vanliga förhållanden, inklusive rimliga fraktförhållanden, så skulle vi ha haft en blomstrande skifferindustri för länge sedan. Den tillvaro, som Kinnekulleverket har fört, vilket, kan man väl säga, är en ren beredskapsinstitution för flottans räkning, är efter min mening ett tillräckligt bevis för att en oljeindustri i vårt land under normala tider icke har förutsättningar för ekonomisk drift. Om man, i fall man lagt ned stora kapitalkostnader och sedan står inför valet att fortsätta med driften eller ej, säger: »Vi skriva bort all kapitalkostnad och räkna inte med något slags krav på förräntning eller dylikt», då kunna möjligen förhållandena ställa sig litet annorlunda. Därom kan jag naturligtvis inte yttra mig. Men jag vill säga, att vi måste i denna dag gratulera oss till, att vi ha haft en sådan beredskapsindustri i liten skala uppe på Kinnekulle, därför att det är den, som säkerligen har varit en av de väsentliga förutsättningarna för att man mycket snabbt kunnat sätta i gång med oljeutvinning på annat håll. Och jag tror, att det är alldeles riktigt, som t. ex. herr Åqvist framhöll, att man har anledning att vara glad över att det har gjorts med en sådan fart — en sådan amerikansk fart brukade man säga förr i världen — som har skett. Men om herr Åqvists framställning i allt väsentligt var riktig, och det tror jag den var — alltså att råvaran, oljeskiffern är minst 50 procent rikare på olja i Kvarntorpsområdet än vid Kinnekulleområdet och ligger bättre till och är lättare att taga ut, i det man slipper gå under jorden och kan ta råvaran i öppet schakt — då är det väl uppenbart, att Kvarntorp skall ha oerhört mycket större förutsättningar för att kunna bestå i fredstid än ett verk uppe vid Kinnekulle. Jag litar däremot inte på herr Åqvists resonemang, då han talade om, att om man räknade bort priset på svavel, så blir kostnaden för olja så och så mycket. Vad svavel kommer att kosta efter det kriget är slut och fredskrisen ebbat ut, är det ju ingen, som vet. Men det finnes väl ingen anledning att förutsätta, att inte italienskt svavel skall komma i marknaden och att priset skall bestämmas av kostnaderna där nere och av fraktkostnaderna. När bristen på tonnage har försvunnit, förmodar jag således, att priset på svavel kommer att falla högst betydligt, och på samma sätt tror jag det är klokt att resonera in fråga om andra biprodukter, som kunna utvinnas.

Då är således för mig denna organisationsfråga inte en fråga om hur man skall reda sig under ett fåtal år, tills det blir fred eller fredskrisen är slut, utan det blir närmast en fråga om hur man skall bete sig vid avvecklingen av denna industri, på samma sätt som det har gällt att avveckla den torvindustri, som vi hade under förra världskriget, och Sveagruvan, för att taga ännu ett exempel.

Jag är helt naturligt fullt övertygad om olämpligheten av att i längden driva två skilda företag, och speciellt blev jag fullkomligt övertygad av försvarsministerns anförande om att det är fullkomligt orimligt, att marinförvaltningen, som har helt andra uppgifter, skall driva ett verk, som skall försöka att hålla sig uppe i konkurrensen under fredstider. Men om det gäller att nedlägga verken en gång — det kan vara nyttigt att ha en beredskapsindustri av litet mått, som närmast skall utgöra ett frö till expansion, när en kris kommer, om så behöves — då är jag inte lika säker på, att hans resonemang

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

håller. Då är det mycket möjligt, att det är bättre att låta marinförvaltningen, om jag så må säga, blamera sig med ett dåligt ekonomiskt driftsresultat, som dock kanske är det bästa, som kan åstadkommas, än att låta en förnäm bolagsstyrelse, som uppträder med pretentioner på kommersiellt anseende, göra det. Och jag får säga, att jag har av den förda diskussionen inte blivit övertygad om vilket som egentligen är det klokaste. Jag har för mig, att det verkliga skälet för utskottsmajoritetens ståndpunktstagande är ett hopp om att här skall bli en industridrift, som kommer att stå sig under normala tider, och det tvivlar jag på. Men jag skall inte tillåta mig att uttala något slags säkert omdöme om den saken, utan jag är bara litet skeptisk med hänsyn till erfarenheter, som gjorts på liknande områden.

Jag känner inte någon av de personer, som äro intresserade i dessa företag, tekniskt eller ekonomiskt. Jag har således ingen uppfattning om ingenjör Berghs betydelse eller om betydelsen av ledningen för Kvarntorpsverket eller dess laboratorier o. s. v., ty dessa saker känner jag inte alls till. Men jag kan inte hjälpa, att jag alltid anar, att det är litet sunt förnuft i vad Kooperativa förbundets chef säger, och han har uttalat sig för att man skulle vila på hanen ett år, och jag tycker det är ett råd, som det inte kan vara så farligt att följa. Om man följer det rådet, så skaffar man sig ett års betänketid.

Det kan ju hända, att marinförvaltningen har några skeppsbyggnadsingenjörer eller ingenjörer av andra slag, som behövas bättre på annat håll, men som nu sysselsätts vid Kinnekulleverket. Men har den inte det — och det vet jag ingenting om — så förstår jag inte, att man under ett år kan förlora så mycket, ifall man fortsätter i de gamla spåren.

Ja, herr talman, mitt resonemang är ju ingalunda knivskarpt, och orsaken är, att jag känner för litet till detaljerna för att kunna bilda mig ett bestämt omdöme om saken, men jag har på känn, att det inte kan vara någon fara med att lugna sig ett år, och därför kommer jag att rösta med reservanterna.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Innan denna debatt avslutas, skall jag be att få säga några ord om den uppfattning jag har i detta spörsmål.

Beträffande själva sammanslagningen anser jag, att det är en välbetäckt åtgärd. Denna tanke är inte heller ny, ty redan inom särskilda utskottet vid urtima 1940 gjorde den sig starkt gällande och togs under noggrann omprövning. Men det hjälper nu inte vad en del försäkra om sin ställning, att den är oberoende av alla personliga hänsyn. Det var i alla fall den gången så, att vissa hänsyn till personer avgjorde frågan, d. v. s. medförde, att vi inte ansågo oss kunna sammanslå dessa båda företag. Nu har ju ett förslag härom kommit, och jag tycker, som sagt, att det är välbetäckt. Man kan ju ej i evighet taga personliga hänsyn vid avgörandet av dessa frågor. Om det nu verkligen är så — såsom vi hoppas och tro — att vi genom en sammanslagning kunna bättre utnyttja krafterna och möjligheterna, så förefaller det åtminstone mig vara vår skyldighet att medverka härtill.

Beträffande sedan de stora kapital, som åtgå, så har jag varit litet tveksam på den punkten innan jag anslöt mig till majoriteten inom statsutskottet. Jag skulle i själva verket helst ha velat få fram ett förslag, som avvek både från reservationen och majoritetens förslag, i detta fall propositionens. Jag skulle nämligen velat ha fram ett förslag, som enbart avsåg en sammanslagning, men att företagen fortsatte med samma ekonomiska tillgångar, som de hittills ha använt. Jag tror nämligen, att man inte kan vara så alldeles över sig säker på hur det kommer att ställa sig i fortsättningen efter kriget. Och då man inte står på så absolut fast grund, som man skulle önska i fråga om be-

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)
drivandet av denna verksamhet, så skulle jag helst se, att man fortsatte den efter en sammanslagning, men vore försiktig med att utnyttja de 25 miljoner, som här begäras.

Nu vet jag ju, att vi ha svårigheter i fråga om oljan. Vi behöva den, men kunna inte få den importerad, och det är ju klart, att man helst vill stå på den säkra sidan i det avseendet. Men fastän inte någon har velat framställa ett sådant yrkande i statsutskottet, så skulle jag i alla fall vilja ha till protokollet antecknat, att jag för min del ej skulle anse det vara någon fara å färde, om man nu vore försiktig med användandet av det stora kapital, som här kräves, tills man står på fastare grund beträffande produktionen och dess ekonomiska resultat.

Det är denna, om jag så får säga, reservation eller betänksamhet, som jag har anfört inom statsutskottet, fastän jag anslöt mig till majoriteten där. Jag ber alltså trots dessa betänkligheter att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr Andersson, Karl: Herr talman! Försvarsministern yttrade i sitt anförande, att det vore oklokt av reservanterna att inblanda enskilda personer i debatten. När jag nämnde ingenjör Berghs namn, så gjorde jag det därför, att statsrådet Domö tidigare dragit in honom i debatten och räknat med hans fortsatta medverkan vid oljetillverkningen.

Sedan yttrade försvarsministern, att den berghska ugnen visade det sämsta resultatet. Ja, det är riktigt, att vid Kvarntorp lämna de två andra ugnarna — det finnes två berghska ugnar och två av annan konstruktion — ett bättre resultat än den berghska anläggningen. Men dessa ugnars drift är helt och hållet beroende av att kunna erhålla värme från den berghska anläggningen. Förutsättningen för att dessa ugnar i Kvarntorp skola lämna ett gott resultat är alltså den berghska ugnen. Den berghska ugnen ligger således, kan man säga, till grund för Kvarntorpsindustrien och dess nuvarande driftsresultat. Om vi inte hade denna ugn, så finge de övriga ugnarna i Kvarntorp tillföras värmeenergi utifrån i form av ved eller något annat bränsle och skulle då icke lämna det ekonomiska resultat de nu göra.

Jag vill till sist, herr talman, säga, att jag i det stora hela taget delar herr Björnssons uppfattning i denna sak. När oljeproduktionen har kommit över försöksstadiet här i landet, och när det finnes anledning att räkna med, att en oljeproduktion skall kunna fortsätta även under fredliga tider, då skall jag vara med om att förorda en sammanslagning.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den hemställan, som innefattades i den av herr Torsten Ström m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ström, Torsten*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. (Forts.)

Vinner Nej, bifalles den hemställan, som innefattas i den av herr Torsten Ström m. fl. vid utlåandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag i fråga om ersättning till E. Hedblom i anledning av sjukdom ådragen under militärtjänstgöring;

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag i fråga om bestridande av änkan Signe Hanna Viktoria Jernbom tillkommande livränta;

nr 6, i anledning av väckt motion om gratifikation och pension åt förre vaktmästaren å riksdagens tryckeriexpedition J. D. Bergstrand;

nr 7, i anledning av väckta motioner om gratifikationer åt ankorna efter två hos riksdagens andra kammare anställda vaktmästare; samt

nr 8, i anledning av väckt motion om förhöjd pension åt förre trädgårds-mästaren vid Tumba bruk J. Th. Jansson.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 16 februari 1934 (nr 19) om fullgörande i vissa fall av betalningsskyldighet i förhållande till utlandet m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 11, i anledning av väckta motioner om lika arvsrätt för utomäktenskapliga och inom äktenskap födda barn. *Ang. utom-
äktenskapliga
barns arvsrätt.*

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 175 i första kammaren av herr *Linderot* samt nr 265 i andra kammaren av herrar *Persson* i Stockholm och *Hagberg* i Luleå. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till en sådan revidering av arvslagen, att utomäktenskapliga barn erhöles lika arvsrätt som de inom äktenskap födda.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner, I: 175 och II: 265, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Linderot*: Herr talman! Denna fråga kanske ej betraktas såsom hörande till de större, men icke förty anses den av mycket stora delar av folket som en viktig fråga, en rättsfråga av stor principiell betydelse, och det är ju inte en, utan flera gånger, som riksdagens uppmärksamhet har påkallats för att en lösning i sådan riktning, som motionen förutsätter, skulle åstadkommas. Nu är det emellertid ett enigt utskott, som hänvisar till att utredning pågår, varför motionen icke anses böra föranleda till någon åtgärd.

Ang. utomäktenskapliga barns arvsrätt. (Forts.)

Jag vill ge utskottets ledamöter den upplysningen, att jag mycket väl var medveten om att utredning pågår, så det är inte genom ett förbiseende härav, som motionen har tillkommit, utan den har tillkommit bl. a. för att giva utredningen en liten puff framåt. Och dessutom har motionen tillkommit för att pröva, huruvida inte riksdagen skulle vilja positivt taga ståndpunkt i en fråga, där en utredning pågår. Jag anser nämligen inte frågan vara så komplicerad, att det just därför måste föreligga ett omfattande utredningsmaterial, för att riksdagen skulle kunna taga ståndpunkt. Om så vore fallet, då vore det ju meningslöst att motionera. Nej, jag tror, att riksdagen här skulle kunna taga principiell ståndpunkt utan att avvakta utredningens resultat. Jag ber att få rikta uppmärksamheten på att utredningen pågår sedan 1936, och jag undrar, om frågans komplicerade natur motiverar en utredning, som nu går på åttonde året.

Det är tyvärr så, och jag ville passa på tillfället att fästa uppmärksamheten på den saken, att en fråga, som man inte vill klart avvisa, en fråga, där man inte egentligen vill bekänna färg, utan som man vill skall avföras från dagordningen utan att man behöver taga ståndpunkt till den, en sådan fråga, av vilken art den vara må, hänvisas alltid till utredning.

Nu får man ju vara glad, när en fråga hänvisas till utredning. Då finnes alltid en möjlighet till att den kan återkomma. Men det finnes graderingar i det fallet. Det händer, att den fråga, man väckt, hänvisas till *förutsättningslös* utredning, och då skall motionären vara mycket, mycket misstänksam, ty då vill man, att det skall dröja mycket länge, innan den återkommer. Så finnes det en formulering till, och den återfinnes i riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t i den här frågan från år 1936. Där heter det, att Kungl. Maj:t bör låta verkställa en *allsidig förutsättningslös* utredning. Och när man skriver både »allsidig» och »förutsättningslös» om en utredning, då kan man vara övertygad om att den inte kommer tillbaka i motionärens livstid. Och det är just det tråkiga, att det här är fråga om en sådan allsidig förutsättningslös utredning. Det är det, som jag har velat påkalla kammarens uppmärksamhet för, och jag har alltså tagit till orda icke i den tron, att jag skulle kunna övertyga kammaren om att man nu bör fatta ett positivt beslut, men jag har inte velat försitta tillfället att visa på denna utomordentliga parlamentariska apparat, som man har tillskapat och till vilken man kan hänvisa frågor, som borde lösas genast. Jag har dessutom velat be de utredningsmän, som för närvarande ha hand om denna fråga, att icke fästa sig så förfärligt mycket vid det allsidiga och det förutsättningslösa, utan någon gång låta frågan om utredning bli konkret och återkomma med ett förslag, så att riksdagen kan taga ståndpunkt i frågan.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till den av mig väckta motionen i detta ärende.

Herr Schlyter: Herr talman! Jag skall gärna bekänna färg i själva saken. Jag delar den mening, som motionären har gjort sig till talesman för, och jag önskar liksom han, att utredningen snart måtte leda till ett positivt resultat. Jag tror också, att det inte finnes någon anledning att antaga, att denna utredning kommer att dröja längre än som är nödvändigt. Det är ju så numera med många utredningar, att de få ligga nere under nuvarande tidsförhållanden, och utskottet har svårt för att pådriva departementet i frågor av denna art. Men det finns ingen anledning att draga i tvivelsmål att det även är utskottets önskan, att den nu ifrågavarande utredningen inte måtte fördröjas längre än som är erforderligt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. utomäktenskapliga barns arvsrätt. (Forts.)

Herr Linderot: För att intet missförstånd skall föreligga ber jag få säga, att jag inte har avsett vare sig utskottets ärade ordförande eller någon annan med det klander, som jag här i allmänhet uttalat för att frågan nu inte föreligger till positivt beslut i riksdagen. Jag förstår, att utskottet icke, som saken ligger till, har kunnat göra på annat sätt. Men jag vill uttala min tillfredsställelse över att utskottets ordförande har anslutit sig till denna lilla anmaning, som jag gjort till utredningsmännen, och jag känner mycket väl till, att herr Schlyter hör till dem, som säkerligen inte vilja förhålla frågan. Han har ju själv visat sitt positiva intresse långt, långt tidigare för denna frågas riktiga lösning, och jag vill inte, att det skall framstå, som om jag hade inneslutit herr Schlyter — framför allt inte honom — i mina klandrande ord.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågasvarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 12, i anledning av väckta motioner om ändring i gällande arvslagstiftning i syfte att säkerställa hemmavarande barns rätt till ersättning för arbete i hemmet.

Ang. hemmavarande barns rätt till ersättning för arbete i hemmet.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 87 i första kammaren av herr *Gustavson* m. fl. samt nr 134 i andra kammaren av herr *Carlsson* i Bakeröd m. fl. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning angående sådan ändring av gällande arvslag, att då arvet bestode av jordbruksfastighet eller till sådan hörande löseegendom barn, som efter en uppnådd ålder av 16 år arbetat i hemmet, skulle med förmånsrätt erhålla ett belopp motsvarande halv lantarbetarlön enligt gällande avtal, att detta belopp icke finge påverka ifrågasvarande barns arvsrätt i övrigt och att sådan fordran icke skulle preskriberas.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner, I: 87 och II: 134, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Gustavson*: Herr talman! Jag konstaterar beträffande detta utlåtande detsamma som man gör i fråga om flertalet utskottsutlåtanden. Utskottet skriver synnerligen välvilligt, men resultatet blir i alla fall i den kända stilen, att »förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda». Trots de blommor, som kastats på bären, vill jag i egenskap av motionär icke låta begravningen ske i fullkomlig tysthet.

Utskottet framhåller bl. a., att frågan är komplicerad och ganska krånglig att reda upp. Det äro vi motionärer mycket medvetna om. Vi ha därför nöjt oss med att endast begära en *utredning*. Jag skulle kunna nämna flera exempel på hur behjärtansvärd denna sak är, vilket ju också utskottet medger. Jag skulle kunna anförda exempel på hem, där ett eller flera av barnen givit sig ut i unga år och uppnått en synnerligen stabil ställning i livet. De ha kanske blivit tjänste- eller ämbetsmän i något av de olika verken. Det av syskonen, som stannat hemma och hållit ihop hemmet, har fått nöja sig med en mycket torftigare tillvaro, trots att han kanske haft samma förutsättningar och möjligheter som de andra att slå sig fram i livet. Utan hjälp av den, som stannat hemma, skulle hemmet kanske icke ha kunnat bibehållas, utan det hade över-

Ang. hemmavarande barns rätt till ersättning för arbete i hemmet. (Forts.) gått till, såsom man säger på landsbygden, oskylda personer, ty föräldrarna hade inte på ålderns dagar kunnat orka med att behålla det. När föräldrarna sedan fallit ifrån, komma de andra syskonen, som ha det bra mycket bättre ställt, hem och yrka på att arvet skall delas och gården säljas till den högstbjudande. I många fall går det därhän, att det av barnen, som gått hemma på gården och slitit och arbetat, inte orkar med att betala den begärda köpesumman. Gården kommer då ut i marknaden och kanske köpes av en person, som har mycket tvivelaktiga förutsättningar för att kunna driva jordbruk, men som har tillräckligt med pengar för att kunna köpa stället. Det är för att råda bot på denna orättvisa, som vi ha väckt vår motion.

Utskottet invänder, att det finns en hel del andra kategorier, som motionärerna ha glömt och som man anser borde vara med. Man räknar upp »barn till arrendatorer, torpare, lant- och skogsarbetare eller andra personer utan egen gård». Även dessa gruppers söner och döttrar borde enligt utskottets mening beredas möjlighet att kvarstanna på landsbygden. Det är riktigt, men man kan väl inte påstå, att frågan beträffande torpares, lant- och skogsarbeters barn är aktuell på samma sätt som när det gäller jordbrukarnas barn. Man kan väl inte säga, att barnen i en lantarbetar- eller torparfamilj genom sitt arbete hemma hjälpa till att hålla hemmet samman på samma sätt som jordbrukarnas barn. Beträffande arrendatorernas barn är det för övrigt inte heller riktigt att påstå, att motionärerna ha lämnat dem utanför, ty vi ha ju i vår motion skrivit: »då arvet består av jordbruksfastighet eller till sådan hörande lösegendom.» Vi ha således inte glömt bort arrendatorernas barn.

Man kan visserligen, såsom utskottet framhåller, befara, att det kan komma att uppstå stora bevisningssvårigheter, när det gäller att fastställa, huruvida de hemmavarande barnen fått ersättning för sitt arbete eller inte. Det är alldeles riktigt. Men därför behöver man väl inte dra sig för svårigheterna. Vi ha ju nöjt oss med att begära en utredning, och det hade väl blivit denna utrednings uppgift att försöka komma till rätta med de svårigheter, som här anmäla sig.

Jag anser, att detta är en mycket viktig fråga och att det, om man kunde göra något åt den, skulle vara ett, låt vara litet steg i rätt riktning för att i någon mån hejda den oroväckande flykten från landsbygden och avhjälpa den alltmer kännbara bristen på arbetsfolk inom jordbruket.

Såsom saken nu ligger till, med ett enhälligt utskott, som icke har ansett sig kunna tillstyrka en utredning, och då det icke finns någon reservant, är det ju ganska hopplöst och skulle kanske till och med verka som en demonstration, om jag nu skulle yrka bifall till motionen. Jag skall därför icke göra detta, utan nöjer mig med att på detta sätt ha beledsagat riksdagens beslut med en förhoppning om att denna fråga för framtiden icke måtte bli bortglömd, utan att den skall komma tillbaka.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få sluta mitt anförande utan att ställa något yrkande.

I herr Gustavsons yttrande instämde herrar *Löfvander* och *Ljungdahl*.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förvarande utlåtande hemställt.

*Om ändring
av § 13 ord-
ningsstadgan
för rikets
städer.*

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om viss ändring av § 13 ordningsstadgan för rikets städer.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 186, vilken behandlats av första lagutskottet, hade herr *Björck* m. fl. anhållit, att

Om ändring av § 13 ordningsstadgan för rikets städer. (Forts.)

riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av § 13 ordningsstadgan för rikets städer, att tillstånd till anordnande av offentliga och därmed jämställda icke-kulturella nöjestillställningar ej finge av polismyndighet eller landsfiskal meddelas, därest ansökan därom blivit avstyrkt av fullmäktige i kommunen, eller av de personer, åt vilka de uppdragit att å kommunens vägnar avgiva yttranden i ärenden angående beviljande av sådant tillstånd.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion, I: 186, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Björck: Herr talman! Jag har med intresse tagit del av den redogörelse, som ingår i utskottets motivering för yrkandet om avslag på vår motion.

Vi finna av denna redogörelse, att riksdagen vid upprepade tillfällen under senare år har gjort framställningar till Kungl. Maj:t om revision av ordningsstadgan för rikets städer. Man har därvid särskilt framhållit önskvärdheten av att de kommunala myndigheterna måtte beredas ökat inflytande på dessa frågors handläggning. Riksdagen har både år 1936 och 1938 skrivit till Kungl. Maj:t i denna fråga på grund av väckta motioner. 1938 tillsatte Kungl. Maj:t en särskild sakkunnig, som fick i uppdrag att utreda ifrågavarande spörsmål. Det är rätt intressant att finna att i direktiven för denna utredning framhålles bl. a. att ordningsstadgan måste anses föråldrad och i behov av revision. I december 1939 beslöt emellertid Kungl. Maj:t att denna utredning skulle vila tills vidare. Sedan riksdagen första gången skrev till Kungl. Maj:t i denna fråga ha nu sju år förflutit. Det är således fler än herr Linderot, som ha anledning att fråga sig, varför vissa ärenden skola behöva ta så lång tid. Utredningen vilar nu på fjärde året, och man bör då inte förtänka oss, som äro intresserade av att något göres i denna sak, att vi genom en motion vilja ge vederbörande en påminnelse.

Jag tillåter mig att påminna om att förlidet år gjordes i andra kammaren genom en motion en framstöt i samma syfte som nu. Motionärerna framhöllo då, vilket jag skall tillåta mig att citera, bl. a. att den reglering och sanering av det offentliga nöjeslivet, som avsågs med tillkomsten av 1932 års ordningsstadga, näppeligen kan sägas ha åstadkommits. Enligt en P. M. till denna stadga ålåg det landsfiskalerna att samverka med de kommunala myndigheterna. En undersökning — det var en statistisk undersökning, som gjordes i vissa län — visar emellertid att det hört till sällsyntheterna, att de kommunala myndigheterna ens ha tillfrågats. I det utlåtande, som andra kammarens första tillfälliga utskott avgav över denna motion, heter det bl. a.: »Rörande den framkomna frågan om revision av 1932 års ordningsstadga i syfte att återupprätta kommunernas medinflytande i fråga om nöjeslivets art och omfattning i kommunerna finner utskottet anledning understryka att en viss oklarhet synes råda beträffande tillämpningen av gällande bestämmelser. Ordningsstadgans nuvarande bestämmelser förefalla också vara alltför vaga. De ge icke enhetlig vägledning vid bedömandet av inkomna ansökningar ur ordningssynpunkt och synas icke ge rum för prövning ur behovssynpunkt. Bestämmelserna böra därför underkastas revision, så att de bli klart preciserade och därigenom i stånd att vara en pålitlig grund för en enhetlig bedömning över hela riket. Beträffande behovssynpunkten anser utskottet, att bestämmelserna om nöjestillställningar av s. k. tivolikaraktär eller av enskild person i vinningssyfte anordnade tillställningar böra få starkt restriktiv karaktär. I fråga om nöjestillställningars beviljande synes en lämplig avväg-

Om ändring av § 13 ordningsstadgan för rikets städer. (Forts.)
ning erhållas, om avgörandet bibehålles hos polismyndigheten men att kommunala organ såsom drätselkammare, kommunalnämnd, nykterhetsnämnd och barnavårdsnämnd tillerkännas yttranderätt i dessa ärenden.»

Vad jag här citerat är i stort sett vad vi ha velat få fram med vår motion. Vi anse emellertid, att de kommunala organen böra ha icke endast yttranderätt, utan i någon mån också beslutanderätt i dessa frågor, åtminstone i vissa fall. Då vederbörande kommuner få vidkännas följderna av nöjeslivets urartning, böra de enligt vårt förmenande inte stå alldeles utan inflytande, när det gäller nöjestillställningarnas anordnande. Vi ha med vår motion velat ytterligare understryka önskvärdheten, för att inte säga nödvändigheten, av att denna fråga snarast möjligt bringas till sin lösning. I förhoppning om att den utredning, som nu har vilat i snart fyra år, måtte återupptagas snarast möjligt, har jag emellertid, herr talman, intet yrkande.

Häri instämde herr *Gustavson*.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av väckt motion, angående viss ändring i lagen om folkpensionering;

nr 3, i anledning av väckt motion angående utredning om höjning av inträdesåldern för medlemskap i erkända sjukkassor;

nr 4, i anledning av väckt motion om viss ändring i 19 kap. 10 § jorddelningslagen; samt

nr 5, i anledning av väckta motioner om viss ändring i lagen om semester.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om viss ändring i den s. k. enskiltarlagen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion angående viss ändring i lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 131, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herrar *Wagnsson* och *Magnusson* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida icke den i lag av den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättsinnehavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område i 1 § fastställda tidpunkten, den 1 januari 1919, skulle kunna framflyttas till en senare tidpunkt.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herr *Hage*, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr *Hage*: Herr talman! Jag har vid detta avstyrkande utskottsutlåtande fogat en blank reservation. Jag har därutöver i utskottet yrkat bifall till den utredning, som begäres i motionen, och ansett mig kunna göra detta, inte minst därför att det icke i denna fråga — såsom det här har betonats med avseende på en del andra avstyrkta motioner — pågår någon utredning. Jag skall därför nu be att få säga några ord för att motivera min inställning.

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen. (Forts.)

Jag vill då först framhålla, att de olika slag av lagar, som vi undan för undan ha framskapat i vårt land för att skydda de svenska *hemmen*, kunna betraktas såsom en samhällsbevarande lagstiftning i detta ords bästa bemärkelse. En sådan lagstiftning finns nu exempelvis i form av en socialt betonad hyreslag och en social arrendelag, som, såvitt jag vet, antagligen kommer att bli föremål för behandling senare under riksdagen. Slutligen existerar en sådan hemskyddslagstiftning i den ensittarlag, som första gången antogs av riksdagen år 1918. Denna lag gick ut på att man skulle bereda ensittare rätt att även i de fall, då jordägaren inte var benägen att gå med därpå, lösa sig till den jord, på vilken vederbörande hade byggt en bostad av viss beskaffenhet. Jag är övertygad om, att denna lag har varit till oerhört stor nytta och välsignelse runt om i landet. Men jag har samtidigt klart för mig, att lagen inte på alla punkter är tillfredsställande, trots att det blev en viss justering av densamma år 1925. Det har nämligen sedan dess vid inte mindre än fem riksdagar framkommit yrkanden om, att lagstiftningen skulle förbättras till förmån för ensittarna. Det är därvidlag särskilt *ett* krav, som har framförts och som vi nu även behandla här i dag, nämligen att den tidpunkt, före vilken en bostad skall ha varit uppförd på respektive ensittarmark, för att ensittaren skall vara berättigad till expropriation, skall framflyttas från den 1 januari 1919 till en senare tidpunkt. Detta yrkande göres nu också av de båda motionärer vilkas motion här behandlas.

Motionärerna anse sig — vilket jag vill särskilt understryka — kunna åberopa det förhållandet, att ett framflyttande av denna tidpunkt påyrkats redan på ett tidigt stadium från mycket auktoritativt håll. Detta krav framfördes nämligen på sin tid av den s. k. jordkommissionen, som ville att tidpunkten skulle framflyttas till den 1 januari 1925, varigenom ett större antal ensittare skulle komma i åtnjutande av lagens förmåner. Det torde nog vara en allmän uppfattning, att jordkommissionen bestod av praktiskt och teoretiskt kunniga män, som kunde bedöma denna jordlagstiftningsfråga.

Man kan naturligtvis uppställa den frågan, huruvida det verkligen alltså existerar ensittare, som inte ha fått köpa sig till sin mark, då det ju ändock har skett en oerhörd mängd ensittarköp här i landet. Detta senare är riktigt, men det måtte i alla fall finnas en opinion på en hel del ställen i landet, där man inför sina ögon ser vissa fall, i vilka man måste fråga sig, varför inte den eller den ensittaren skall kunna få köpa sig till sin jord lika väl som de andra ha fått det. Svaret i alla dessa fall är, att man har att rätta sig efter denna lagbestämmelse, att det på ensittarmarken skall ha varit uppfört ett nöjaktigt hus med ett visst värde den 1 januari 1919. De, som händelsevis råkat få huset uppfört år 1920 eller 1921, således i alla fall mycket långt tillbaka i tiden, kunna inte hjälpas med den nuvarande lagen.

Det skulle vara mycket önskvärt att få reda på, hur många det är som det vore rimligt att man kunde hjälpa på grund av att de befinna sig i denna situation. Jag framförde också i utskottet den meningen, att man, innan man intog den negativa ståndpunkt, som utskottet stannat för, borde göra en undersökning och vända sig till vederbörande myndigheter för att söka inhämta upplysning om detta, vilket skulle vara mycket värdefullt. Men detta yrkande avslogs.

Såsom jag redan förut påpekat, har det vid fem riksdagar framförts motioner, nämligen år 1925, 1933, 1934, 1937 och nu i år, i vilka man begärt en utredning i denna fråga. Dessa motioner emanera från olika håll av landet, vilket styrker mig i min uppfattning om det berättigade i detta krav. Ären 1925 och 1933 framförde herr Lindhagen yrkanden i denna riktning. Jag vet av gammal erfarenhet, att han många gånger framförde motioner, som han

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen. (Forts.)

blivit anmodad av folk ute i bygderna att väcka. Vidare framfördes två motioner år 1934, den ena av en folktopist, herr Danielsson, och den andra av min partivän, herr Weijne, båda från Älvsborgs län. De gjorde gällande att det fanns en opinion, som krävde en lagstiftningsändring på denna punkt. År 1937 väcktes en motion av herr Jonsson i Haverö på Norrlandsbänken, och 1943 har nu denna motion framlagts av herr Wagnsson och herr Magnusson i Kalmar, representerande Kalmar län. Då det på detta sätt från olika delar av landet framkommit yrkanden, som grundat sig på en viss opinion i dessa olika trakter av landet, ger detta oss anledning att tro, att det verkligen existerar en hel del ensittare, som icke ha kommit i åtnjutande av denna lagstiftnings förmåner och som rent moraliskt sett borde ha ungefär samma rätt att få hjälp av lagen som de, som nu kommit i åtnjutande därav. Det har i detta sammanhang särskilt framkommit, att när man i vissa fall har gjort försök att uppnå frivillig överenskommelse med jordägaren, har detta inte lyckats.

Jag vill för min del tillmäta den motion, som väcktes av Norrlandsrepresentanten herr Jonsson i Haverö år 1937, särskilt stort avseende. Jag vet, att den mannen har praktiskt sysslat med denna fråga. Han är inte som jag teoretiker på detta område, utan har, som sagt, praktiskt sysslat med saken och hjälpt en hel mängd ensittare med framställningar för att få lagen tillämpad för deras vidkommande. Han har under detta arbete kommit till den uppfattningen, att det behöve göras en ändring i lagen.

I övrigt vill jag påpeka, att denna fråga även är aktuell på en del håll bland personer, som kanske mera teoretiskt syssla med dessa problem. Det påvisades nämligen inom utskottet, att man inom en sittande kommitté, som behandlar några liknande jordlagar, diskussionsvis även varit inne på tanken, att ensittarlagen borde ändras till förmån för äldre ensittare, som bott länge på sin mark.

Jag vill i det sammanhanget mycket starkt betona, att naturligtvis varken den nu föreliggande motionen eller de föregående motionerna, liksom inte heller mitt yrkande, syfta till att vem som helst som plötsligt uppför en bostad på annans mark — i de flesta fall väl efter vederbörandes tillåtelse därtill — skulle få denna rätt att lösa till sig marken. Med det yrkande, som jag kommer att göra, avser jag endast, att lagen skall tillämpas med avseende på *äldre* ensittare, som länge haft sin bostad på marken eller brukat jorden. I vissa fall är det ju fråga om mark för jordbruk, och i andra gäller det mark, på vilken endast en bostad är uppförd. Ett sådant yrkande träffas ju icke av den invändning, som ligger bakom utskottets avslagsyrkande, nämligen att om man går in för en dylik utvidgning av lagen och ytterligare ruckar på den tid, som är fastställd i nu gällande lag, skulle följden bli, att jordägarna skulle känna sig mer osäkra i innehavet av sin jord och därför bli mindre benägna att utarrendera småställen. Det är givet, att en sådan invändning kanske kan göra ett visst intryck vid första påseendet. Jag har emellertid resonerat med folk, som praktiskt sysslat med saken, och de understryka, att detta påstående är överdrivet. Det ligger naturligtvis alltid någonting i detta påstående, men det kan inte få vara avgörande — då skulle man ju aldrig ha kunnat ge sig in på att stifta någon ensittarlag. Ty det är klart, att så snart man tvångsvis åstadkommer en lösningsrätt av jord till förmån för ensittare, så läderar man alltid i någon mån jordägarens rätt.

Då man emellertid en gång gjorde detta på goda skäl, framför allt på grund av sociala hänsyn, menar jag att det också är rimligt, att man någon gång tittar på lagen och om den behöver någon ändring, särskilt på den punkt, varom nu är tal, också genomför en sådan. Jag vill påpeka att lagen existerat oförändrad sedan 1925. Vi ha en massa sociala lagar av olika slag, även

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen. (Forts.)

jordlagar, och nästan alla dessa ha då och då måst underkastas justeringar. Det vore ganska egendomligt, om just denna lag skulle undantagas från regeln. Jag föreställer mig alltså, att det kunde vara rimligt att åtminstone vara med om så mycket, som yrkas i denna motion, nämligen att låta verkställa en *utredning* i frågan.

Jag vill för övrigt i detta sammanhang påpeka, att rädslan att flytta tidpunkten inte funnits i samma utsträckning förut, ty en gång ha vi flyttat den från 1918 till 1919. Då drog man sig inte för en sådan åtgärd.

Vad jag avser med det yrkande, jag kommer att framställa — det kommer inte att bifallas, det är tydligt och klart — är i första hand att få klarlagt, hur många fall det finns i bygderna, där det verkligen vore rimligt att genomföra en justering av ensittarlagen till förmån för ensittare, som uppenbarligen borde få samma rätt att inlösa sitt ställe som andra ensittare fått. Det kan ju tänkas, att av denna utredning framgår, att det inte finns så många sådana fall, och då är det uppenbart att detta yrkande i viss mån förlorar sin aktualitet. Men när det väckts motioner år från år — och jag är övertygad om att flera motioner komma att väckas i fortsättningen — skulle det i första hand vara berättigat att få veta, utan att man därför behöver ta någon ståndpunkt i principfrågan, hur många människor det existerar ute i bygderna av denna kategori.

Jag har, herr talman, då denna fråga behandlats i andra lagutskottet reserverat mig två gånger, nämligen 1934 och 1937, och jag har fortsatt därmed även i år. När jag gjort detta, har det skett även därför, att bland de ensittare, som ännu inte fått lösa in sin jord, finns det också en hel del, som driver jordbruk på ett stycke jord, även om det måhända inte är så stort. Och gäller det att fatta ståndpunkt i frågan, huruvida man skall ta större hänsyn, såsom utskottet velat göra, till jordens *ägare* än till jordens *brukare*, så menar jag att den, som brukar jorden och frambringar nyttigheter åt samhället, är den nationalekonomiskt sett förnämligaste medborgaren, som hellre bör tillgodoses än den, som äger jord men inte frambringar några produkter på densamma. Och den synpunkten skulle jag vilja tro har alldeles särskild aktualitet just nu.

Jag har velat anföra dessa synpunkter, även om jag vet att jag är en ropandes röst i öknen. Med den syn på saken som jag fått, då jag suttit i andra lagutskottet och behandlat denna fråga ända sedan den först kom fram i riksdagen, kan jag inte göra någonting annat än markera, att jag alltjämt håller på att det vore rimligt att göra någonting med anledning av de ständigt år från år upprepade motionerna i riksdagen i denna fråga. Man behöver därför inte, som jag förut sagt, intaga någon principiell ståndpunkt i själva frågan. Men det vore värdefullt, om en utredning bara kunde kartlägga, hur det står till på detta område i landet. Det påstås dock från en hel del håll, att det här finnes människor som borde hjälpas.

Jag skall med dessa ord, herr talman, be att få påyrka en utredning i överensstämmelse med motionens hemställan.

I detta anförande instämde herr *Magnusson*.

Herr Norman: Herr talman! Jag kanske först kan få tala om att utskottet inte varit så motvilligt, när det gällt herr Hages önskemål, som skulle kunna framgå av hans yttrande. Han talade om att han inom utskottet bett att vi skulle försöka ta reda på, hur det låg till med avseende på dessa förhållanden ute i landet, men att detta blivit avslaget. Vi bordlade dock frågan på herr Hages yrkande och försökte på olika vägar och genom att hänvända oss till olika myndigheter få ett begrepp om det ungefärliga antalet fall, där män-

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen. (Forts.)

niskor skulle kunna få gagn av en reviderad lagstiftning. Men det visade sig vara omöjligt för utskottet att få någon uppgift om detta — helt naturligt, eftersom de människor, som sitta på ofri grund och som veta att ensittarlagen inte är tillämplig på deras förhållanden, förmodligen aldrig göra något försök att få lösningsrätt. Myndigheterna kunna därför inte ha reda på mer än ett och annat enstaka fall, då man kommer i personlig kontakt med vederbörande. Ett sådant enskilt fall kan ju synas mycket behjärtansvärt, och det är väl detta som föranlett, att motioner gång efter annan framkommit med yrkanden sådana som det nu föreliggande.

Herr Hage har redan klarlagt det historiska perspektivet på denna fråga, men det kanske bör kompletteras en smula. Ensittarlagen var ju till sin karaktär uteslutande retroaktiv; den åsyftade att komma till rätta med ett socialt missförhållande, som förelåg vid ett visst tillfälle. På grund av svårigheter, som förr hade förefunnits för mindre bemedlade att skaffa sig en egen torva, där de kunde bygga sin bostad, hade denna upplåtelse rätt använts i stor utsträckning, och läget var, när ensittarlagen kom till, sådant, att en hel del av dessa människor riskerade att få gå ifrån sina hem, därför att jordägaren gjorde anspråk på marken. De hade inga möjligheter att utan hans medgivande lösa in den såsom sin egendom. Syftet med lagen var att lösa detta sociala problem, som då förelåg. Men det framgick tydligt, att man här syftade till att rätta till förhållanden, som inte voro tillfredsställande vid just detta tillfälle, men där lagen sedan i fortsättningen inte skulle ha samma tillämplighet.

Herr Hage påpekade visserligen, att en framflyttning av den i lagen angivna tidpunkten en gång har ägt rum och att det gjordes en framställning från jordkommissionen något år efteråt, att tidpunkten ytterligare skulle framflyttas. Med detta menar han sig ha funnit ett skäl för sin önskan att en ytterligare framflyttning av tidpunkten nu skulle ske. Det var dock ett helt annat läge just då än vad fallet varit sedermera, när dessa nya yrkanden om framflyttning av tidpunkten kommit fram. De första ändringarna skedde så att säga i nära sammanhang med lagens tillblivelse. Lagen stiftades 1918, det skedde en framflyttning av tiden 1919 i samband med en revidering av lagen, och jordkommissionens förslag förelåg, vill jag minnas, år 1921. Det skedde således under själva brytningstiden, då man hade detta sociala problem aktuellt framför sig på ett helt annat sätt än vad som sedan varit fallet.

När herr Hage redogjorde för dessa förhållanden, glömde han att påpeka, att när diskussionen då stod om en framflyttning av den tidpunkt, före vilken bostadshus skulle vara uppförda för att lösningsrätt skulle föreligga, jämte andra förutsättningar för denna lösningsrätt, gjordes starka principiella invändningar emot ett sådant yrkande, liksom även praktiska invändningar. Herr Hage har varit inne på dessa praktiska invändningar, som vid olika tillfällen låtit tala om sig. En ändring skulle kanske hjälpa i en del fall, men stjälpa i andra fall. En revidering i det nu föreliggande fallet skulle lätt kunna föranleda, att det visade sig uppstå mycket stora svårigheter att överhuvud taget få en dylik upplåtelse rätt, som dock i kanske rätt många fall kunde vara av stor betydelse.

Under diskussionen inom utskottet har en synpunkt framförts, som nog har sitt värde — den framfördes för resten av en av jordkommissionens medlemmar, som alltså år 1921 hade påyrkat en viss framflyttning, men som nu i år var på det klara med att man knappast kunde revidera lagen i detta avseende. Han påpekade det allt allmänna intresse, som folk har att skaffa sig möjligheter att väl utnyttja sin fritid genom att bygga en liten sommarstuga vid en sjöstrand. Ofta kunna de inte få en sådan stuga uppförd på fri grund, men de kunna arrendera en tomt, och så har man gjort i mycket stor utsträck-

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen. (Forts.)

ning. Skulle man nu rucka på denna lagstiftning, så föreligger det säkerligen ganska bestämda risker för att möjligheterna till en sådan upplåtelse rätt, som har sin stora betydelse, skulle minskas.

Det är naturligtvis så, som jag redan antytt, att man kan påträffa ett och annat och kanske inte så få fall, där det, om man bedömer spörsmålet från detta enskilda fall, kan synas berättigat att lösningsrätten utsträcker. Jag tror dock inte att rätta vägen att lösa dessa särskilda fall är att gå till en revidering av ensittarlagen.

Herr Hage påpekade, att det är så med alla lagar, att vi besluta en lagstiftning vid ett tillfälle, men så komma vi underfund med att lagen behöver förbättras, och så blir det ändringar. Ensittarlagen har emellertid inte varit undantagen från en sådan handläggning, utan den har reviderats i vissa avseenden. Herr Hage erinrade om ett resonemang som förts inom en utredningskommitté. Att denna kommitté sysslat även med detta spörsmål, sammanhänger med att den har fått till sig hänvisade vissa frågor rörande ensittarlagen, och jag vill minnas, att det är på riksdagens initiativ som dessa andra spörsmål rörande ensittarlagen blivit föremål för utredning. Alltså är ensittarlagen ingalunda tabu i alla avseenden. Men just när det gäller tidpunkten för den bebyggelse, som måste vara villkoret för att lösningsrätt överhuvud taget skall föreligga, är detta en så betydelsefull principiell del av lagstiftningen, att jag tror att det skall vara svårt att rucka på densamma. Det är klart, att det kan tänkas sådana situationer, då det kunde vara socialt motiverat. Men för en lagändring måste det föreligga ett socialt problem av betydligt större räckvidd än vad som för närvarande här synes vara fallet.

Under sådana förhållanden har utskottet inte kunnat annat än fasthålla vid den ståndpunkt, som det alltid tidigare måste intaga, när motioner av liknande art behandlats i utskottet. Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets utlåtande.

Herr Hage: Herr talman! Jag skall inskränka mig till några korta erinringar i anledning av herr Normans anförande.

Jag erkänner, att det är riktigt, såsom han framhöll, att utskottet bordlade frågan för att försöka få några närmare upplysningar om, hur den kunde ligga till. Men jag måste för min del påstå, att den utredning, som gjordes efter bordläggningen, var mycket summarisk. Man frågade så där mera allmänt några myndigheter: »Kan ni lämna några upplysningar om detta?»

Jag framförde den synpunkten, att det kunde vara lämpligt att vända sig till lantmätare eller länsstyrelserna. Nu är därutöver att märka, att vi hade mycket gott om tid i utskottet. Det är beklagligtvis så, att andra lagutskottet har litet att göra, och det kommer antagligen att bli så också i fortsättningen på grund av att det sociala arbetet för närvarande i någon mån stagnerat. Om man verkligen velat göra en utredning, kunde frågan ha fått vila på bordet en längre tid och man kunde ha vänt sig till länsstyrelser och andra myndigheter, som väl antagligen kunnat lämna åtminstone några upplysningar om, hur saken ligger till.

Vidare påpekade herr Norman, att det var vissa bestämda sociala missförhållanden som existerade, när lagen kom till 1918. Och vi veta ju, att då utlöpte en del femtioåriga kontrakt, och man kunde riskera att jordägarna vid kontraktstidens slut skulle driva bort ensittarna. Detta är riktigt. Men det är att märka, att sådana sociala olägenheter lära existera och i måhända ännu större utsträckning nu. Ty det har sagts mig av folk, som äga sakkunskap på detta område, att numera avse de överenskommelser, som finnas, mycket kortare tid än femtio år, och därutöver finns det en hel del ensittare, som över-

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen. (Forts.)

huvud taget inte alls ha något skriftligt på upplåtelse. Deras belägenhet är alltså rent av svårare än vad fallet var för en mycket stor del ensittare år 1918.

Vidare skrämd herr Norman oss med den där aspekten, att om man tillgriper en sådan lagstiftning som den här föreslagna, kan det till och med hända, att om en löntagare eller en grosshandlare i staden vill skaffa sig en stuga på landet, skulle han sedan ha rätt att exproprieras den jord, på vilken han byggt stugan. Jag är emellertid övertygad om, att det gudskelov aldrig i denna riksdag, vare sig i första kammaren eller i andra, kan tänkas uppstå en majoritet, som är inne på så vansinniga linjer. En expropriationsrätt av det slag, som herr Norman talade om, berörs inte på något sätt i det yrkande, som föreligger i motionen. Här gäller det att hjälpa *gamla* ensittare, som suttit på sina ställen under en mycket lång tid och av vilka en del bruka jorden och en del ha dem som egna hem för bostadsändamål. Det är sålunda en helt annan typ av människor, som det gäller att hjälpa. För övrigt är det väl också så, att även om riksdagen går med på att hjälpa dessa, kan riksdagen säga nej, ifall det — vilket är alldeles otänkbart — skulle komma fram krav på att t. ex. en grosshandlare från staden, som byggt upp en liten sommarstuga, också skulle få exproprieras jorden. Därvidlag bestämmer riksdagen själv, hur långt lagstiftningen skall sträcka sig.

Jag tycker att vad jag anfört i detta avseende till stor del avvärjar de argument, som framförts av utskottet, och jag ber alltjämt att få yrka bifall till motionen.

Herr Norman: Herr talman! Farhågorna ligga naturligtvis inte på det plan, som herr Hage här antydde. Även om man har herr Hages och kanske hela riksdagens ord på att lagstiftningen inte kan ta sådana former, att den risk det här talats om kan föreligga, så se naturligtvis inte jordägarna på spörsmålet med utgångspunkt från vad som kan yttras vid ett sådant tillfälle som detta. Om man ruckar på den fastställda tidpunkten, kan det lätt tänkas att de resonera som så, att nu är fältet upprivet; nu vet man inte vad som kan komma. Även om riksdagen förklarar, att lagen inte skall utvidgas på detta sätt, kunna de få den föreställningen att risken i alla fall finns och på grund av detta faktiskt bli obenägna att upplåta mark.

Om jag ett ögonblick återkommer till undersökningen i utskottet, så är det sant att den inte gav något resultat. Men det berodde inte på att vi voro likgiltiga, när det gällde att försöka få reda på förhållandena. Herr Hage framhöll att det skulle ha varit lämpligt att höra länsstyrelserna. Ja, hos länsstyrelserna brukar en notarie vara anställd, som bl. a. har i uppdrag att lämna råd och upplysningar just rörande ensittarlagen och möjligheterna för dess tillämpning. Vi frågade personligen sådana tjänstemän, om de hade sig bekanta några fall, då det kommit upp personer och klarlagt sina förhållanden och där det visat sig, att de inte kunde få lösningsrätt på grund av att de inte hunnit få tomten bebyggd före år 1919. På detta fingo vi ett negativt svar. Jag vill alltså inte låta utskottet taga på sig beskyllningen, att det ställt sig alltför likgiltigt till herr Hages önskemål i detta fall.

Herr Hage: Jag vill bara helt kort erinra herr Norman om att mitt yrkande i utskottet gick ut på, att det skulle riktas en rundfråga till länsstyrelserna. Vid en sådan skulle det säkerligen ha kommit fram ett helt annat material, än om man frågar en enda länsstyrelse eller möjligen ett par.

Efter härmed slutad överläggning gjordes i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen. (Forts.)

behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m.; samt

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m., såvitt angår anslagsfråga; och

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av vissa områden till Tärna kommun i Västerbottens län.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anmälde statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 45, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställanden i utlåtande nr 33 bifölles även av andra kammaren.

Anmälde andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m.; och

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 46, att utskottets hemställan i utlåtande nr 7 samt, i fråga om förslaget nr 47, att utskottets hemställan i utlåtande nr 8 bifölles även av andra kammaren.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 71 och 74—77.

Herr Nilsson, Bernhard, avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt giltighet av gällande skattegruppering m. m.

Motionen bordlades.

*Interpellation
ang. snar
behandling av
abortfrågan.*

Herr **Franzon** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Abortfrågan tillhör i befolkningshänseende för närvarande ett av de mera brännande problemen, och mer och mer har man fått upp ögonen för den fara det ökade antalet aborter innebär för samhället. Jämlikt artikel av dr Gunnar Inghe, tryckt i Acta obstetrica et gynecologica scandinavica, voro under början av 1930-talet i runt tal 10,000 årliga aborter registrerade. Det verkliga årliga abortantalet har dock av skilda auktoriteter beräknats till 30 å 40,000. Den tidigare angivna siffran 10,000 är baserad på kända fall, och man måste hava i minnet, att blott en ringa del av abortfallen kommer till sjukhusens och läkarnas kännedom — där aborten förflyter utan medicinska komplikationer förblir den okänd. Enbart i Stockholms län vårdas dock årligen vid dess olika sjukvårdsanstalter c:a 500 abortfall. Av dessa äro c:a 25 % eller 125 ogifta kvinnor. Man har anledning förmoda, att dessutom ett stort antal aborter förekomma utanför sjukhusen. Många av aborterna äro givetvis oförvållade, men ett mycket stort antal äro avsiktligt framkallade, och detta torde så gott som alltid vara fallet bland de ogifta kvinnorna. Även om aborteringen i regel avlöper utan komplikationer, medför den dock årligen i några fall döden, i många fall långvarig sjukdom och även framtida ohälsa.

När man går att söka bot mot detta tidens onda, är det av vikt att i första hand analysera orsakerna till avsiktligt framkallad abort, och i detta sammanhang gäller det blott de avsiktliga aborterna. Saken ställer sig något olika för de gifta och ogifta kvinnorna. För de gifta, som redan ha flera barn, dominera de ekonomiska förhållandena, rädslan för att det dagliga brödet ej skall räcka till, trångboddheten, det ökade slitet och släpet, som ytterligare ett barn medför, den störda nattron o. s. v. För gifta kvinnor utan eller med blott ett eller ett par barn men med relativt god ekonomi är det rena bekvämlighetsskäl, som driva dem att abortera, obehaget av själva grossessen, olusten att besvära sig med ett barns skötsel, ovilligheten att minska på sin standard i fråga om nöjen och förströelser o. s. v.

Huvudskälet för de ogifta kvinnorna att abortera är känslan av vanära, rädslan att få ett s. k. oäkta barn. Dessutom spela naturligtvis ekonomiska skäl in, faran att mista sin plats och bekymmer för att utan man och hem sörja för ett barn.

När man går att undersöka möjligheterna för samhället att hjälpa detta klientel, torde det vara skäl att liksom vid analyseringen av orsakerna skilja på de gifta och ogifta kvinnorna. De största svårigheterna möta, när det gäller de gifta kvinnorna. För dem dominera de ekonomiska bekymren, och bote-medlet är bättre bostäder, minskade skatter, hjälp med hem och hushåll, skolfrukostar åt barnen m. m. dyl., allt åtgärder som mera utgöra riksfrågor än kommunala och landstingsfrågor. I enstaka fall är det dock möjligt att även direkt hjälp kan ges, och jag återkommer till detta längre fram. För de ogifta kvinnorna kunna flera möjligheter till hjälp tänkas. I första hand är det viktigt, att dessa olyckliga kvinnor få anvisning på någon person, till vilken de kunna vända sig med förtroende och som kan och vill lyssna till dem. De befinna sig ofta i djupaste förtvivlan, när väl graviditeten konstaterats, och för många äro självmordstankar ej främmande. Hittills har samhället tagit hand om de ogifta blivande mödrarna först på ett sent stadium, i grossessens 7:e och 8:e månad och strax före förlossningen, men under den första havandetiden stå de i regel ensamma och hjälplösa. Visserligen kan det till 300 kronor maximerade mödranhjälpsbidraget börja utgå, så snart en graviditet är konstaterad, men i realiteten skär detta ej förrän en eller ett par månader före förlossningen, då en barnavårdsman blivit utsedd.

Graviditeten konstateras i regel vid besök hos någon läkare, och de verkliga svårigheterna börja på allvar först när kvinnan fått definitivt besked.

Interpellation ang. snar behandling av abortfrågan. (Forts.)

Det är nu första hjälpen bör sättas in. Läkaren bör veta vem han skall hänvisa kvinnan till, och därför bör det vid något eller flera sjukhus inom varje län eller stad anställas en lämplig person, en kurator, som kan träffas på bestämd tid och plats. Denna kurator skall sedan i detalj sätta sig in i kvinnans svårigheter. Många utvägar till hjälp kunna tänkas. Hon kan eventuellt komma till tals med den manliga parten och förmedla ett äktenskap. I andra fall kan hon bli den förmedlande länken mellan kvinnan och hennes föräldrar. I åter andra fall bör hon ha möjlighet att placera henne hos en lämplig familj, där hon kan få bo och sköta ett för hennes tillstånd avpassat arbete, eller också kan man hänvisa henne till ett upptagningshem. Vidare torde det säkerligen mången gång bli nödvändigt med omedelbar ekonomisk hjälp, varför en sådan kurator borde hava möjlighet att hjälpa med mindre penningssummor. Ett sådant ekonomiskt bidrag kan även tänkas bli den lämpliga och nödvändiga formen för hjälp till gifta kvinnor i många fall. För dem torde även hjälp av s. k. hemsystrar en och annan gång komma till pass, vidare utackordering av ett eller flera barn i en stor kull under någon tid eller vistelse på ett vilohem under några veckor.

Enligt föreliggande upplysningar har befolkningskommissionen bearbetat abortfrågan. Med anledning härav och då det finnes län, som tagit upp berörda spörsmål till förberedande behandling, anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framställa följande interpellation:

1. Har herr statsrådet tillfälle att giva meddelande om när frågan kan beräknas komma upp till behandling och huruvida man kan emotse statsrådets medverkan till en snar behandling av detta så viktiga problem?

2. Kunna sådana initiativ från statsrådets sida förväntas, att statsbidrag tillförsäkras städer och landsting, vilka söka lösa frågan i antydd riktning?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.02 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 6 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 78, angående disponerande av avkastningen av statens hästavelsfond, m. m.;

nr 79, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 26 april 1940 (nr 272) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.;

nr 80, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.;

nr 81, med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 45 § strafflagen;

nr 82, angående ändring av gällande bestämmelser rörande älgavgifter m. m.;

nr 83, angående visst ägoutbyte mellan kronan och Jönköpings stad m. m.;

nr 85, angående bidrag till vårdhem för lättskötta sinnessjuka; samt

nr 91, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m. samt lag angående fortsatt giltighet av lagen samma dag (nr 430) om kontroll av upplåtelse och överlåtelse av bostadsrätt m. m.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med åberopande av bilagda läkarintyg hemställes om ledighet från riksdagsarbetet t. o. m. den 14 mars.

Hultafors den 4 mars 1943.

Vördsamt
Fredrik Ström.

Riksdagsman *Fredrik Ström* är på grund av hypertoni oförmögen att delta i riksdagsarbetet under tiden 2—14 mars 1943, varder härmed intygat.
Stockholm den 27 februari 1943.

J. Tillgren,
leg. läk.

Den begärda ledigheten beviljades.

Vidare upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att ledamoten av riksdagens första kammare, agronom *Gunnar Andersson*, Rossvik, under tiden fr. o. m. den 4 mars 1943 på grund av influensa är förhindrad delta i riksdagens sammanträden, intygas.

Eskilstuna den 4 mars 1943.

H. Nässén,
legitimerad läkare.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 52, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 16 februari 1934 (nr 19) om fullgörande i vissa fall av betalningsskyldighet i förhållande till utlandet m. m.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m., såvitt angår anslagsfråga; och
nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av vissa områden till Tärna kommun i Västerbottens län.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 71, med förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1943/44 m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick nionde huvudtiteln, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående anslag för forsknings- och försöksverksamhet rörande lantmannabyggnader.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 75, angående lån för ombyggnad av lastautomobiler för bruk med personbilsringar m. m.;

nr 76, angående anslag till uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi m. m.; samt

nr 77, angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Nilsson, Bernhard*, m. fl. väckta motionen, nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt giltighet av gällande skattegruppering m. m.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 78—83, 85 och 91.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av väckt motion angående den borgerliga kommunens övertagande av beslutanderätten rörande församlingarnas ekonomiska angelägenheter;

nr 2, i anledning av väckt motion om ändring av gällande bestämmelser om rätt till deltagande i val av kommunala revisorer m. m.; samt

nr 3, i anledning av väckta motioner angående vidtagande av åtgärder till skyddande av valhemligheten vid allmänna val;

statsutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1943/44 under riksstatsens sjätte huvudtitel, avseende anslagen inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående ändring av den för budgetåret 1942/43 fastställda förskottsstaten för försvarsväsendet;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till posthusbyggnad i Karlskrona;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av visst äldre reservationsanslag; samt

nr 39, i anledning av väckt motion om nya lönebestämmelser för chefsbefattningarna vid de affärsdrivande verken m. m.;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 9, angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning;

nr 10, angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning; samt

nr 11, angående avskrivning av osäkra fordringar vid riksbankens huvudkontor samt avdelningskontor i Malmö;

första lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av väckt motion angående överförande av trafikförsäkrings- och automobilförsäkringsverksamheten till riksförsäkringsanstalten;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 9, i anledning av väckta motioner om införande av högertrafik; samt

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 484) om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.; ävensom

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen rörande avfattningen av sådana kungl. propositioner, som avse ändringar i gällande författningsbestämmelser.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.10 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.